

บทที่ 4

บริบททางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม มรดกทางประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรมในเขตเทศบาลนครเชียงราย

บทนี้เป็นการเสนอข้อมูลเกี่ยวกับบริบททางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนแหล่งมรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ในเขตเทศบาลนครเชียงราย ซึ่งเป็นผลจากการศึกษา สํารวจ และเก็บข้อมูลทั้งภาคเอกสารและภาคสนาม ซึ่งประกอบไปด้วยหัวข้อตามลำดับดังนี้

4.1 บริบททางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ในเขตเทศบาลนครเชียงราย

- 1) ประวัติศาสตร์และความเป็นมาของเมืองเชียงราย
- 2) ที่ตั้งและอาณาเขต
- 3) การปกครอง
- 4) ลักษณะทางกายภาพ
- 5) ลักษณะภูมิประเทศ
- 6) ลักษณะภูมิอากาศ
- 7) ประชากร กลุ่มชาติพันธุ์ศาสนาและภาษาท้องถิ่น
- 8) เทศกาล ประเพณีและศิลปวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น
- 9) เส้นทางคมนาคม

4.2 ศึกษาและสำรวจแหล่งมรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่มีคุณค่าในเขตเทศบาลนครเชียงราย

4.3 การคัดเลือกประเภทแหล่งมรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่มีความสำคัญในเขตเทศบาลนครเชียงราย

ดังมีรายละเอียดตามลำดับดังนี้

4.1 บริบททางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ในเขตเทศบาลนคร เชียงราย

การศึกษบริบททางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ในเขตเทศบาลนครเชียงราย เป็นการศึกษาทั้งภาคเอกสารและภาคสนาม โดยทำการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) จากกลุ่มตัวอย่าง (Sample) จำนวน 15 คน จากนักวิชาการ ผู้มีความรู้ด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ของเมืองเชียงรายซึ่งประกอบด้วย พระภิกษุสงฆ์ ผู้รู้หรือปราชญ์ท้องถิ่นนักวิชาการสถาบันการศึกษาในจังหวัดเชียงราย โดยวิธีการสุ่มตัวอย่าง (Sampling) ซึ่งเป็นการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental sampling) และสุ่มแบบจงใจ (Purposive Sampling) และนำข้อมูลมาจัดระเบียบ นำเสนอด้วยรายละเอียดของผลการศึกษา ต่อไปนี้

1) ประวัติศาสตร์และความเป็นมาของเมืองเชียงราย

เมืองเชียงรายเป็นเมืองสำคัญอีกเมืองหนึ่งของอาณาจักรล้านนา โดยเฉพาะสมัยล้านนาคู่คั่นๆ เมืองเชียงรายเคยเป็นเมืองที่ประทับของกษัตริย์ล้านนาในระยะเวลาหนึ่ง ประวัติศาสตร์การสร้างเมืองเชียงรายนั้นมีปรากฏอยู่ในเอกสารเอกสารตำนานหลายฉบับ เช่นตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ตำนานสิงหนวัติกุมาร ชินกาลมาลีปกรณ์ พงสาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน และพงสาวดารโยนก เป็นต้น ซึ่งเป็นที่ยอมรับว่า เมืองเชียงรายถูกสร้างขึ้นโดยพญามังราย กษัตริย์ครองเมืองหริภุญชรเงินยางแห่งแคว้นโยนก ใน พ.ศ. 1805 ดังมีรายละเอียดปรากฏอยู่ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ว่า

“...ช้างมงคลเจ้ามังรายพล่อยไปหัวคอยहनวันออก ไร่ไปตามรอยช้าง หันประเทศที่หนึ่งข้างริมแม่น้ำกก มีม่อนคอยสูงสะเบิงงามนัก ท้าวจึงคึงใจว่า เมื่อปู่เจ้าลาวสร้างบ้านหื้อปู่ลาวเก้าอยู่ ได้ยินว่าเปิดคอยผาเราวันนั้น เมื่อปู่ลาวเคียงสร้างเมืองเงินยางก็จิมดินคอยทั้งสาม คือคอยตุง คอยท่า คอยย่าเต่า วันนั้นดีหลี เหตุตั้งนั้นควรกูกระทำม่อนคอยหื้อเป็น สะคือเมือง คือท่ามกลางเมืองควรชะและเจ้าพระยามังรายจึงสร้างกวมคอยจอมตองหื้อมีท่ามกลางเวียง สร้างในปีเต่าเถ็ด ศักราช 624 ตัว ปรากฏชื่อว่า เมืองเชียงราย นั้น..”¹

¹ สุรพล คำวิหกุล. *ช่วงเมืองและวัดหัวช่วง*. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549), หน้า 98.

แต่เมืองเชียงรายได้สร้างขึ้นในครั้งนั้นเชื่อกันว่าจะโปรดให้สร้างขึ้นบริเวณพื้นที่ที่เป็นเมืองร้างมาก่อน ซึ่งเมืองร้างดังกล่าวนั้นปรากฏเรื่องราวในพงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนว่า พระยาหลวงจักราชโปรดให้สร้างเมืองขึ้นในบริเวณที่พบรอยช้างใหญ่ จึงให้ชื่อว่า เวียงเชียงรอย ต่อมากลายเป็น เวียงเชียงราย แต่ในพงศาวดารโยนกกล่าวว่า เป็นเมืองมีชื่อว่า เวียงไชยনারายณ์ เป็นเมืองร้าง ที่พระองค์ไชยনারายณ์โอรสองค์เล็กของพระพญามังรายได้สร้างขึ้น ดังนั้น เมืองเชียงรายจึงมีชื่ออีกชื่อหนึ่งว่า เมืองไชยনারายณ์ เมื่อพญามังรายขึ้นครองราชย์ในเมืองเงินยางแล้วได้ย้ายไปประทับอยู่เมืองเชียงราย โดยได้มีการขยายอำนาจการปกครองส่งไปสู่อำเภอแม่ปิงและยึดเมืองหริภุญไชยได้ จึงได้ย้ายราชธานีมายังลุ่มแม่ปิงโดยสร้างเมืองเชียงใหม่ขึ้น และทรงประทับอยู่เมืองเชียงใหม่ตลอดพระชนม์ชีพ ส่วนเมืองเชียงรายนั้นยังคงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นเมืองที่ประทับของอุปราช

แม้ว่าราชธานีแห่งล้านนาจะย้ายไปอยู่ที่เชียงใหม่ในสมัยพญามังราย แต่เมืองเชียงรายก็กลับมามีความสำคัญอีกครั้ง หลังจากที่พญามังรายสิ้นพระชนม์แล้ว พระเจ้าไชยสงครามราชโอรสได้ขึ้นครองราชย์ในเมืองเชียงใหม่ พระเจ้าไชยสงครามทรงประทับอยู่ที่เมืองเชียงใหม่เพียง 4 เดือน จากนั้นก็เสด็จไปประทับอยู่ที่เมืองเชียงราย และให้พระเจ้าแสนภูราชโอรสครองเมืองเชียงใหม่แทน เมื่อพระเจ้าไชยสงครามสิ้นพระชนม์แล้ว พระเจ้าแสนภูได้ขึ้นครองราชย์ในเมืองเชียงรายระยะหนึ่งหลังจากนั้นทรงสร้างเมืองเชียงแสนและเสด็จประทับที่เมืองเชียงแสนตลอดพระชนม์ชีพ แต่เมืองเชียงรายก็ยังคงเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญในทางตอนเหนือของอาณาจักรที่กษัตริย์ล้านนามักโปรดให้เจ้านายชั้นผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิดไปปกครองเสมอ²

ในช่วงระยะเวลาที่ล้านนาอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า นั้น เป็นระยะเวลาการเกิดสงครามระหว่างไทยกับพม่า ในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ 24 นั้น เมืองเชียงรายก็ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของพม่าเช่นกัน แม้ว่าจะมีการต่อสู้เพื่อให้เกิดอิสรภาพจากพม่าอยู่หลายครั้ง แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ จากการกบฏที่เกิดขึ้นในอาณาจักรตลอดมา ทำให้ใน พ.ศ. 2244 พมามีการแบ่งการปกครองล้านนาออกเป็น 2 ส่วน โดยได้แยกเมืองเชียงแสนออกจากอำนาจเมืองเชียงใหม่ ขึ้นตรงกับกรุงอังวะ และเอาเมืองเชียงราย ให้ขึ้นกับเมืองเชียงแสน

จนกระทั่งใน พ.ศ. 2347 พระยาภาวิละเจ้าเมืองเชียงใหม่ ในขณะนั้นได้ยกทัพไปตีเมืองเชียงแสนได้สำเร็จ จึงเผาทำลายเมืองเชียงแสนเพื่อมิให้เป็นที่ยึดของพม่าต่อไป

² สุรพล คำวิหัทธกุล. *ล้านนา สิ่งแวดล้อม สังคม และ วัฒนธรรม*. (กรุงเทพฯ:พิมพ์ที่คอมแพคท์พริ้นต์จำกัด, 2542), หน้า 62.

และได้กวาดต้อนครัวเรือนชาวเมืองเชียงแสนและหัวเมืองราชทาง ซึ่งรวมทั้งเมืองเชียงรายไปไว้ยังหัวเมืองที่สำคัญต่างๆ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เมืองเชียงรายกลายเป็นเมืองร้าง³

เมืองเชียงรายเป็นเมืองร้างอยู่นานเกือบ 40 ปี เมื่อบ้านเมืองมีความสงบสุขดีแล้ว จึงได้มีการฟื้นฟูเมืองเชียงรายขึ้นใน พ.ศ. 2386 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นนั้นพระนางครล้าปางน้อยอินทร์กับพระยาอุปราชมหาวงศ์เมืองเชียงใหม่ได้เข้าเฝ้าทูลละอองพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แล้วกราบบังคมทูลขอตั้งเมืองเชียงรายเป็นเมืองขึ้นตรงต่อเชียงใหม่ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งนายธรรมลังกาเป็นพระยารัตนาเขตเจ้าเมืองเชียงราย⁴ ซึ่งการบูรณะเมืองเชียงรายในครั้งนี้ อาศักราช 1,000 ครอบครัวยุคส่วนใหญ่เป็นไพร่เมืองเชียงใหม่และลำพูน ซึ่งเป็นไทเงิน ไทลื้อ และไทใหญ่ ที่ถูกกวาดต้อนมาจากเมืองเชียงตุง เมืองพยาก เมืองเลน และเมืองสาด ตั้งแต่สงครามเมื่อ พ.ศ. 2347 โดยชาวไทเงินจะอยู่บ้านสันโค้ง ส่วนไทใหญ่จะอยู่บ้านสันป่าก่อ ขณะที่ไทวนที่เป็นชนชั้นปกครองอยู่ในเวียง⁵

ภาพ 1 ผังเวียงเชียงรายโบราณ

เมืองเชียงรายที่ได้รับการฟื้นฟูขึ้นในระยะนั้นเชื่อกันว่าเป็นบริเวณที่ตั้งเมืองเชียงรายเดิมที่สร้างมาแต่สมัยพญามังราย โดยบริเวณเมืองส่วนนี้จะอยู่ริมฝั่งแม่น้ำกก ซึ่งมีแนว

³ จังหวัดเชียงราย. งานสมโภชเสาศิวลาเมืองและกำแพงเมืองเชียงราย. (จังหวัดเชียงรายจัดพิมพ์, 2531) หน้า 24.

⁴ สุรพล คำวิฑูร. ช่วงเมืองและวัดหัวช่วง. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549), หน้า 101.

⁵ จังหวัดเชียงราย. เชียงรายใน 100 ปีที่ล่วงแล้ว. (พิมพ์ที่สยามโฆษณาและการพิมพ์, 2543), หน้า 10-11.

กำแพงเมืองเป็นคันดินโอบล้อมคอยจอมทองให้เป็นศูนย์กลางเมือง เมืองเชียงรายได้รับการฟื้นฟูใหม่ได้มีการสร้างกำแพงเมืองส่วนแรกใน พ.ศ. 2400 โดยต่อจากแนวคูเมืองและแนวกำแพงเดิมสมัยพญามังรายที่โอบล้อมคอยจอมทอง ไปทางทิศตะวันออกแล้วต่อเติมไปเรื่อยๆจนเสร็จสมบูรณ์ใน พ.ศ. 2417 รวมเป็นเวลาในการสร้าง 17 ปี⁶ ในสมัยล้านนาเมืองเชียงรายได้ขยายชุมชนและเวียงออกมาทางด้านทิศตะวันออก ทั้งนี้พิจารณาได้จากวัดสำคัญของเมืองเชียงรายได้แก่ วัดจำเมือง วัดพระแก้ว วัดพระสิงห์ เป็นต้น จะตั้งอยู่ใกล้คอยจอมทอง หลังจากสงครามช่วงชิงดินแดนระหว่างไทยกับพม่าสิ้นสุดลง เมืองเชียงรายได้ถูกทำลายย่อยยับ เพื่อมิให้เป็นที่ตั้งของชุมชนของข้าศึก จากนั้นเมืองเชียงรายได้รับการบูรณะอีกครั้งนับตั้งแต่ พ.ศ. 2387 เป็นต้นมา เมืองที่สร้างขึ้นใหม่จะเป็นส่วนขยายจากคอยจอมทองไปทางทิศตะวันออก และยาวไปตามที่ราบริมฝั่งแม่น้ำกก รูปร่างของเมืองมีลักษณะยาวรี สี่เหลี่ยมผืนผ้า จากทิศตะวันตกไปทางทิศตะวันออกหรือขนานไปตามแม่น้ำกก ขนาดของเมืองมีพื้นที่ประมาณ 2 ตารางกิโลเมตร โดยมีความยาวของกำแพงเมืองด้านทิศตะวันออกประมาณ 500 เมตร ด้านทิศใต้ประมาณ 1.6 กิโลเมตร ด้านทิศตะวันตก 1.2 กิโลเมตร และด้านทิศเหนือซึ่งติดกับแม่น้ำกกยาวประมาณ 2 กิโลเมตร⁷ กำแพงที่ได้รับการสร้างขึ้นในครั้งหลังนั้นเป็นกำแพงก่ออิฐ มีประตูเมืองทั้งสิ้น 12 ประตูดังมีรายชื่อดังต่อไปนี้

ด้านทิศเหนือมี 5 ประตู คือ ประตูชะด้า ประตูนางอิง ประตูท่าทราย ประตูท้อ
 ด้านทิศตะวันออกมี 1 ประตู คือ ประตูยางเล็ง
 ด้านทิศใต้มี 4 ประตู คือ ประตูเจ้าชาย ประตูศรี ประตูห้วย ประตูป่าแดง
 ด้านทิศตะวันตกมี 2 ประตู คือ ประตูเชียงใหม่ และประตูผี

เมืองเชียงรายได้ก่อสร้างได้กำหนดเอาคอยจอมทองเป็นสะดือเมือง ในปัจจุบันจอมทองเป็นภูเขาขนาดเล็ก ตั้งอยู่ภายในกำแพงเวียงทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ และเป็นที่ตั้งของพระราชคฤหาสน์ ปัจจุบันเมืองเชียงรายได้มีการบูรณะฟื้นฟู ตัวเวียงที่สร้างขึ้นใหม่จะเป็นรูปร่างหลายเหลี่ยมยาวรีจากทิศตะวันตกแนวยาวไปตามฝั่งแม่น้ำกกจากคอยจอมทองไปทางทิศตะวันออก มีคูเมือง พบเห็นเป็นบางส่วน บริเวณกึ่งกลางเวียงแห่งนี้มี วัดกลางเวียง และพระเจดีย์ขึ้นเป็นวัดสำคัญตามคติมหาธาตุกลางเมืองและกำหนดให้เป็นที่ตั้งเสาสะดือเมืองของเวียงเชียงรายได้แก่กำแพงและประตูเมืองของเวียงเชียงรายได้รับการสร้างในครั้งนั้นได้ถูกล้อม

⁶ ปรินญา กายสิทธิ์. *หนังสือที่ระลึกงามสมโภชเสาศสะดือเมืองและกำแพงเมืองเชียงรายได้*. (จังหวัดเชียงรายได้พิมพ์, 2531), หน้า 7.

⁷ สุรพล คำวิหิตกุล. *ล้านนา ลิงแควล้อม สังคม และ วัฒนธรรม*. (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่คอมแพคท์พริ้นต์จำกัด, 2542), หน้า 64.

ลงเมื่อ พ.ศ. 2460 เพื่อใช้พื้นที่สร้างถนนและอาคารต่างๆจึงไม่เหลือร่องรอยใดๆเป็นหลักฐาน นอกจากชื่อประตูเมืองตามตำแหน่งต่างๆที่ชาวเมืองเชียงรายได้เรียกขานกันอยู่

ภาพ 2 ผังเมืองเชียงรายปัจจุบัน

2) ที่ตั้งและอาณาเขต

2.1) ที่ตั้ง

เทศบาลนครเชียงราย ตั้งอยู่ เลขที่ 59 ถนนอุตรกิจ ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ได้รับการจัดตั้งเป็นเทศบาลเมืองเชียงรายตามพระราชกฤษฎีกา ซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 2 หน้า 2029 ลงวันที่ 25 มีนาคม 2478 มีพื้นที่ 10.2 ตารางกิโลเมตร และเทศบาลได้ดำเนินการขยายเขตเทศบาลครั้งที่ 2 ตามพระราชกฤษฎีกาประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 72 ตอนที่ 63 ลงวันที่ 23 สิงหาคม 2498 รมมีพื้นที่เพิ่มขึ้นเป็น 2.6245 ตารางกิโลเมตร

เทศบาลนครเชียงรายตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร โดยทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 ระยะทางประมาณ 840 กิโลเมตร มีเนื้อที่จำนวน 60.85 ตารางกิโลเมตร

2.2) อาณาเขต

เทศบาลนครเชียงราย มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลบ้านดู่ และตำบลแม่ยาว

อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลสันทรายและตำบลท่าสาย

3) การปกครอง

เทศบาลนครเชียงราย แบ่งเขตความรับผิดชอบออกเป็น 4 เขต 62 ชุมชน ได้แก่

(1) เขตที่ 1	12	ชุมชน
(2) เขตที่ 2	20	ชุมชน
(3) เขตที่ 3	17	ชุมชน
(4) เขตที่ 4	13	ชุมชน

ภาพ 3 ลักษณะทางกายภาพในเขตเทศบาลเมืองเชียงราย

4) ลักษณะทางกายภาพ

พื้นที่เขตเทศบาลนครเชียงราย มีจำนวน 38,031-1-00 ไร่ (60.85 ตร.กม.) เป็นพื้นที่พักอาศัย ปลูกสร้างอาคาร 15,708 แปลง คิดเป็น 7,105-0-84 ไร่ พื้นที่ประกอบการค้า 1,273 แปลง คิดเป็น 2,307-2-139 ไร่ พื้นที่ประกอบการเลี้ยงสัตว์ 41 แปลง คิดเป็น 155-1-70 ไร่ พื้นที่ปลูกไม้ล้มลุก 2,410 แปลง คิดเป็น 9,773-1-99 ไร่ พื้นที่ปลูกไม้ยืนต้น 1,900 แปลง คิดเป็น 2,710-1-1 ไร่ พื้นที่ว่างเปล่า 5,891 แปลง คิดเป็น 5,001-1-27 ไร่ ส่วนพื้นที่เหลืออีกประมาณ 11,067 ไร่ เป็นพื้นที่สาธารณประโยชน์ สถานที่ราชการ และสถานที่อื่นๆ การใช้ที่ดินในลักษณะผสมผสานปะปนกัน โดยมากใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเมืองจะใช้ในการประกอบการค้าขาย อุตสาหกรรม ที่ดินที่ตั้งอยู่ใกล้ถนนสายหลักจะมีการค้าขายอย่างหนาแน่นส่วนมากจะเป็นธุรกิจการค้า ซึ่งเทศบาลได้ทำกรรณรงค์ให้มีการปลูกอาคารบ้านเรือนให้เป็นแบบล้านนาและไม่สูงเกินไป เพื่อไม่ให้บดบัง

ทัศนียภาพของโบราณสถาน ส่วนการใช้ที่ดินเพื่อสร้างบ้านจัดสรรและที่ดินเพื่อการเกษตรจะอยู่รอบเขตเทศบาลนครเชียงราย

5) ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศของเทศบาลนครเชียงราย ตั้งอยู่ในที่ราบสูงระหว่างภูเขา พื้นที่มีลักษณะรูปกระทะ มีแม่น้ำสายสำคัญ คือ แม่น้ำกก และแม่น้ำกรณ์ไหลผ่าน ซึ่งเอื้อต่อการประกอบอาชีพที่สำคัญต่างๆ ในเมืองเชียงราย เช่น ธุรกิจการบริการด้านการท่องเที่ยว การค้า การอุตสาหกรรม และการเกษตรกรรมของจังหวัดเชียงราย

6) ลักษณะภูมิอากาศ

ด้วยจังหวัดเชียงรายมีภูมิประเทศเป็นป่าไม้ และเทือกเขาสูง ทำให้ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมจากทะเลน้อยมาก และยังผลให้ในอดีตฤดูร้อนกับฤดูหนาวมีความแตกต่างกันค่อนข้างมาก คือ เดือนธันวาคมของทุกปีอุณหภูมิจะต่ำมากเฉลี่ยประมาณ 8.7 องศาเซลเซียส และในเดือนเมษายนจะมีอุณหภูมิค่อนข้างสูง แต่ด้วยปัจจุบันสภาพภูมิอากาศได้มีการเปลี่ยนแปลงไปค่อนข้างมาก จึงส่งผลให้สภาพภูมิอากาศของจังหวัดเชียงราย ซึ่งรวมถึงเทศบาลนครเชียงรายได้มีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย โดยมีฤดูหนาวที่สั้นลง และฤดูร้อนมีระยะเวลาที่ยาวนานมากยิ่งขึ้น โดยในช่วงเดือนเมษายน 2553 ที่ผ่านมามีอากาศร้อนมีอุณหภูมิสูงขึ้นกว่าค่าปกติถึง 2 องศาเซลเซียส

7) ประชากร กลุ่มชาติพันธุ์ศาสนาและภาษาท้องถิ่น

7.1) ประชากร

ในเขตเทศบาลนครเชียงราย มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 67,176 คน แยกเป็นชาย จำนวน 31,934 คน หญิง 35,242 คน จำนวนครอบครัว 20,825 ครอบครัว จำนวนบ้าน 30,706 หลังคาเรือน

7.2) กลุ่มชาติพันธุ์

ในช่วงการบูรณะเมืองเชียงรายนั้น ได้อาศัยกลุ่มชาติพันธุ์คือกลุ่ม ไทใหญ่ ไทเขิน ไทลื้อ และไทวน กว่า 1,000 ครอบครัว ในการสร้างบ้านแปงเมือง ปัจจุบันการขยายตัวของเมือง มีชาว คริสต์ อิสลาม และชาวไทยเชื้อสายจีนเข้ามาอาศัยในเมืองเชียงราย มาประกอบธุรกิจค้าขาย จึงทำให้ปัจจุบันเมืองเชียงรายนี้อาศัยกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความหลากหลายกระจายตัวอาศัยอยู่ทั่วเทศบาลนครเชียงราย ดังนี้

7.2.1) ชาวไทยวน คือกลุ่มชนชั้นปกครอง สมัยก่อนอาศัยอยู่ในเวียง ด้านในกำแพงเมืองเชียงราย นอกกำแพงบางส่วนที่มาจากกรอพยพ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ต่างๆ ทำให้ผู้คนในเชียงรายต้องย้าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในช่วงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ดินแดนล้านนาไทยเกิดศึกสงครามที่เรียกว่า “พม่ามาน” คือสงครามเพื่อให้ล้านนาเป็นอิสระจากพม่า พญากาวิละได้รวบรวมผู้คนเพื่อนเป็นกำลังในศึกสงครามได้กวาดต้อนผู้คน “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” เมืองเชียงราย ซึ่งเป็นฐานสำคัญของพม่า ถูกทำลาย ผู้คนจากเชียงแสนถูกกวาดต้อนเป็นเชลยส่งไปยังกรุงเทพฯปี พ.ศ. 2347ซึ่งคนเชียงรายส่วนใหญ่ในปัจจุบันจึงเป็นคนเมือง แต่ยังมีคนเมืองที่มาจากถิ่นต่างๆ เข้ามาอยู่อาศัยมากมาย

7.2.2) ชาวไทใหญ่ หรือกลุ่มชนที่คนในล้านนาเรียกว่า “เงี้ยว” มีถิ่นฐานอยู่แคว้นรัฐฉานของพม่า ชาวไทใหญ่เกี่ยวข้องกับล้านนามาตลอด ในปี พ.ศ. 2388 เจ้าหลวงเชียงใหม่มีอำนาจให้เจ้าธรรมลังกา เกณฑ์คน คือชาวเมืองเชียงตุง เมืองพะเยาก เมืองเลน และเมืองสาต ซึ่งเป็นชาวไทใหญ่ และไทเงิน ที่เคยถูกกวาดต้อนไปยังเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง จำนวนพันกว่าครัวเรือน อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานพื้นฟูเมืองเชียงราย ดังนั้น กลุ่มคนเชียงรายในระยะฟื้นฟูบ้านเมืองส่วนใหญ่จึงเป็นชาวไทใหญ่ ทำการค้าอยู่บริเวณตลาดกลางเมืองเชียงราย พ่อค้าชาวไทใหญ่ควบคุมการค้าส่วนใหญ่ในเมืองเชียงราย⁸ปัจจุบันแหล่งชุมชนของชาวไทใหญ่ในเชียงราย ที่ประศูหวายได้สลายตัวไปแล้วเนื่องจากการพัฒนาเมือง ชาวชุมชนเหล่านี้ต้องกระจัดกระจายไปอยู่ตามที่ต่างๆทั่วเมืองเชียงรายคงเหลืออยู่ที่ชุมชนวันสันป่าก่อ หรือป่าก่อเงี้ยวที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของชาวไทใหญ่ไว้โดยมีวัดสันป่าก่อเป็นศูนย์กลางของชุมชน

7.2.3) ชาวไทจีน หรือจีน ชาวไทเงินก็มีลักษณะเด่นของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความสามารถด้านศิลปะ งานหัตถกรรม ช่างฝีมือ ความประณีต และความอสังการในขนบธรรมเนียมประเพณีกลุ่มชาวไทเงินเข้ามาตั้งภูมิลำเนาอยู่ในเขตรอบๆตัวเมืองเชียงราย อยู่นอกเขตกำแพงเมืองซึ่งส่วนใหญ่เป็นเขตพื้นที่การทำนา บ้านหนองบัว บ้านศรีทรายมูล บ้านศรีเกิด บ้านสันโค้งหลวง บ้านสันโค้งน้อยบริเวณประตุนางอิงกับประตูท่าทราย บรรพบุรุษของชาวไทเงินเป็นต้นตระกูล มณีรัตน์ นันตะรัตน์อำมาตย์มณี เทพมณี แสนมหายักษ์ สุริยะ

⁸ปริญญา กายสิทธิ์ . คนเชียงราย : ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในภูมิปัญญาล้านนาในมิติวัฒนธรรม. เชียงใหม่ : คณะอนุกรรมการการวิจัยภาคเหนือ, 2542. หน้า 30-35.

โพธิเลิศ โพธิวงศ์ชวรัตน์ สุภามณี หลวงสุภา ทารินทร์สันธิ กันทาสวรรณ อภิชัย วงศ์สุภา ชันจินา ศรีวิชัย พลนรัตน์ นามวงศ์ อะทะวงศา

ในอดีตกลุ่มชนชาวไทเงินจะเป็นสังคมที่มีความเข้มแข็งของชุมชนมากกว่าชุมชนอื่น ในตัวเมืองเชียงราย มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาถิ่นและความสามารถในการทำงานช่าง “สถา” เช่น สถาบอไฟ สถาติมิด สถากะสลัก สถาก่อสร้าง ตลอดจนศิลปะด้านดนตรี การฟ้อนรำ และมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นคือฝีมือการปรุงอาหารที่ขึ้นชื่อ เช่น ขนมเส้นน้ำเงี้ยว แกงฮังเล ลาบ หนั๋งปอง แคมหมู ยำหนั๋ง น้ำพริกอ่อง ฯลฯ อาหารพื้นบ้านเหล่านี้ล้วนเป็นอาหารที่มีรสชาติเป็นเอกลักษณ์ อาหารท้องถิ่นเมืองเชียงราย ฝีมือการปรุงอาหารพื้นบ้านยังคงสืบทอดมาจนกระทั่งปัจจุบัน⁹

7.3) ศาสนาและภาษา

- (1) ศาสนา ส่วนมากนับถือศาสนาพุทธเป็นหลัก
- (2) ภาษา สำหรับภาษาพูดในท้องถิ่น ใช้คำเมืองเป็นส่วนมากในการติดต่อสื่อสารซึ่งเป็นภาษาประจำท้องถิ่น

8) เทศกาลประเพณีและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นในเขตเทศบาลนครเชียงราย มีเทศกาลวัฒนธรรมประเพณี ตลอดทั้งปี ที่มีความเกี่ยวข้องกับมรดกทางประวัติศาสตร์ ดังนี้

8.1) เทศกาลประเพณี

8.1.1) ประเพณีอัญเชิญพระพุทธรูปเวียงเจียงฮาย เป็นขบวนแห่พระคู่บ้านคู่เมืองที่สำคัญๆ ของวัดต่างๆ ประดิษฐานบนบุษบกเพื่อให้ประชาชนสักการะบูชา ไพรยข้าวตอกดอกไม้ในบ้ายวันที่ 31 ธันวาคมของทุกปี เพื่อเป็นสิริมงคลสำหรับเมืองเชียงราย ด้วยมีจุดมุ่งหมายให้ประชาชนได้มีโอกาสสักการะบูชาพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง ซึ่งประดิษฐานอยู่ตามวัดวาอารามต่างๆ ในตัวเมืองเชียงราย เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตในวาระของการส่งท้ายปีเก่า ต้อนรับปีใหม่ โดยการอัญเชิญพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองเชียงราย มาประดิษฐานบนบุษบกที่ได้สร้างขึ้นโดยช่างศิลปินที่มีชื่อเสียงของจังหวัดเชียงราย จัดเป็นขบวน

⁹ปริญญา กายสิทธิ์. “คนเชียงราย : ความหลากหลายทางชาติพันธุ์” ในภูมิปัญญาล้านนาในมิติวัฒนธรรม. (เชียงใหม่ : คณะอนุกรรมการการวิจัยภาคเหนือ, 2542) หน้า 23-24.

อัญเชิญไปรอบเมืองเชียงรายได้ให้พุทธศาสนิกชนได้มีโอกาสรอบไหว้สักการะบูชาด้วยข้าวตอก ดอกไม้จึงถือเป็นการเริ่มต้นปีใหม่ที่เป็นสิริมงคลยิ่งนัก

8.1.2) งานदानหาพญามังราย เนื่องในวันที่ 26 มกราคม ของทุกปี จะเป็นวันคล้ายวันที่พญามังราย หรือ พ่อขุนมั่งรายมหาราช ได้ทรงสร้างเมืองเชียงรายได้ เมื่อวันที่ 26 มกราคม พ.ศ.1805 เทศบาลนครเชียงราย ได้สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของ พระองค์ท่านจึงได้จัดพิธีบำเพ็ญกุศลสักการะดวงพระวิญญาณพ่อขุนมั่งรายมหาราชขึ้น ณ วัดดอยงำเมือง ในงานมีกิจกรรมทางศาสนาจัดพิธีกรรมแบบล้านนา ซึ่งประกอบไปด้วย พิธีสักการะบูชา พระสถูป การสืบทอดเมือง การทำบุญเมือง และการจัดกิจกรรมสมโภชเมือง อาทิ การฟ้อนเล็บ การฟ้อนดาบ และการตีกลองสะบัดชัย เป็นต้น

8.1.3) ประเพณีป้าเวณีปีใหม่เมืองเชียงรายได้กำหนดให้มีตั้งแต่วันที่ 13-16 เมษายน มีกิจกรรมต่างๆ มากมาย เช่น ทำบุญตักบาตรในช่วงเช้า สรงน้ำพระพุทธสิหิงค์ ขนทรายเข้าวัด สรงน้ำพ่อขุนมั่งรายมหาราช รดน้ำคำหัวผู้สูงอายุแต่ละชุมชน ประกวดเทพีสงกรานต์ แข่งขันกีฬาพื้นบ้าน ขบวนแห่ ประกวดร้องเพลงลูกทุ่ง พร้อมกันนี้ได้จัดให้มีพิธีรดน้ำคำหัวผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ หัวหน้าส่วนราชการต่าง ๆ และผู้สูงอายุ เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความเคารพนับถือและความเป็นสิริมงคลตามประเพณีที่ชาวล้านนาได้ปฏิบัติสืบต่อกันมา ตลอดทั้งเป็นการร่วมสืบสานวัฒนธรรมอันดีให้กับชนรุ่นหลัง

8.1.4) งานประเพณีแห่โคมไฟ ไล้ดอก จัดขึ้นเนื่องในวันมาฆบูชา ซึ่งตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ซึ่งถือได้ว่าเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เทศบาลนครเชียงรายร่วมกับคณะสงฆ์จังหวัดเชียงรายจึงได้จัดงานประเพณีแห่โคมไฟ ไล้ดอก ขึ้นเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาและเพื่อให้พุทธศาสนิกชนร่วมกันสร้างบุญกุศลสืบทอดพระพุทธศาสนาต่อไป

8.1.5) เทศกาลวันเข้าพรรษา จังหวัดเชียงรายมีความตระหนักและเห็นความสำคัญจึงได้ยึดเป็นนโยบายหลัก ในการสนับสนุนส่งเสริมขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น จึงได้จัดทำโครงการสืบสานประเพณีหล่อเทียนพรรษาขึ้นและมีการสมโภชเทียนพรรษา และจัดขบวนเทียนพรรษาอย่างยิ่งใหญ่เป็นประจำทุกปี

8.1.6) งานประเพณีตักบาตรเป็งปูด (ตักบาตรเที่ยงคืน) เมื่อใกล้เวลาประมาณเที่ยงคืน ในคืนวันพุธ ขึ้น 15 ค่ำ จะมีประชาชนมาร่วมทำบุญตักบาตรพระภิกษุสงฆ์ สามเณร ภายในเขตเทศบาลนครเชียงราย ตามถนนสายต่าง ๆ จำนวนหลายร้อยรูป โดยเรียกวันดังกล่าวว่า “วันเป็งปูด” ถือเป็นประเพณีล้านนาที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาช้านาน เพราะว่าแต่ละปีอาจมีวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ ที่ตรงกับวันพุธ เพียงแค่ 1 ครั้ง หรือ 2 ครั้งเท่านั้น หลายคนจึงเฟ้ารอที่จะมาทำบุญตักบาตรในวันดังกล่าว เทศบาลนครเชียงรายจึงได้จัดงานประเพณีตักบาตรวันเป็งปูด เพื่อให้คงอยู่คู่วัฒนธรรมล้านนาของชาวเชียงรายสืบไป

8.1.7) ประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุคอกยจอมทอง จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี เพื่อรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพญามังรายในการสร้างเมืองเชียงราย ชาวจังหวัดเชียงรายร่วมกันจัดขบวนแห่ สัตตริตตมัง ประกอบด้วย จักรแก้ว ดวงแก้วมณีโชติ ช้างแก้ว ม้าแก้ว ขุนพลแก้ว ขุนคลังแก้ว และนางแก้ว เครื่องบวงสรวง อย่างยิ่งใหญ่ และพิธีสงฆ์น้ำขอมาพระธาตุ ซึ่งประเพณีนี้เป็นฮีตประเพณีโบราณที่สืบทอดมาจวบจนปัจจุบัน

8.1.8) งานป่าเวณีไล่ขันดอกไหว้สาป่าระมีเสาหลักเมืองเชียงราย จัดขึ้นในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 8 ของทุกปี เป็นประเพณีโบราณดั้งเดิมที่สืบทอดมาโดยชาวไทยใหญ่ ไทจีน ไทลื้อ และชาวบ้านในชุมชนเทศบาลร่วมกันนำดอกไม้ไล่ขันดอกมาร่วมงาน ณ บริเวณเสาศะตือเมืองเชียงราย เพื่อบวงสรวงเจ้าพ่อหลักเมือง พระเสื่อเมือง อีกทั้งยังมีการสงฆ์น้ำเสาหลักเมืองเชียงราย การฟ้อนรำของฝีมด ฝีมิ่ง บวงสรวงเสาหลักเมือง ซึ่งเชื่อกันว่าจะทำให้บ้านเมืองมีความสงบสุขและนำความอุดมสมบูรณ์มาสู่บ้านเมืองเชียงรายต่อไป

8.1.9) ประเพณียี่เป็ง หรือประเพณีลอยกระทง จัดขึ้น ณ สนามฝึกนักศึกษาวิชาทหาร (สนาม รด.) เชียงสะพานแม่ฟ้าหลวง ทุกวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ของทุกปี โดยจะมีการจัดงาน 2 วัน ในวันแรกจะมีกิจกรรมลอยกระทงเล็ก การประกวดหนูน้อยนพมาศ และวันต่อมาจะมีขบวนแห่กระทงที่ยิ่งใหญ่จากสวนตุงและโคมฯ ถนนธนาลัย สถานที่จัดงาน และมีการประกวดนางนพมาศ ประกวดโคม ประกวดกระทง พร้อมการแสดงบนเวทีอย่างตระการตา

9) เส้นทางคมนาคม

เส้นทางคมนาคมในเขตเทศบาลนครเชียงราย มีการเดินทางติดต่อกันได้สะดวกการคมนาคมมีเส้นทางสำคัญดังนี้

9.1) การคมนาคมขนส่งทางบก เทศบาลมีระบบคมนาคมขนส่งที่เอื้ออำนวยและเชื่อมโยงกับจังหวัดและอำเภอใกล้เคียง มีสะพานลอยในบริเวณที่ผู้คนพลุกพล่าน มีการจัดพื้นที่สำหรับจอดรถยนต์ และรถจักรยานยนต์ มีสถานีขนส่งผู้โดยสาร 2 แห่ง คือ สถานีขนส่งผู้โดยสาร (เดิม) ตั้งอยู่ที่ถนนประสพสุข รับ-ส่ง ผู้โดยสารเฉพาะจังหวัดเชียงราย สถานีขนส่งผู้โดยสารแห่งที่ 2 (ตะเกียนคู่) ตั้งอยู่ที่ถนนพหลโยธิน ตำบลสันทราย รับ-ส่ง ผู้โดยสารที่เดินทางไป - มาจากต่างจังหวัด มีเส้นทางซึ่งเป็นถนนทางหลวงแผ่นดินสายสำคัญ คือ

สายที่ 1 ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 หรือสายเอเชีย (A-1) หรือถนนพหลโยธิน เป็นถนนที่มีเส้นทางการเดินทางที่ชองการจราจรทางจากกรุงเทพฯ - จังหวัดเชียงราย ระยะทาง 829 กิโลเมตร

สายที่ 2 ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 109 (เด่นห้า - ดงมะดะ) จากจังหวัดเชียงรายไปจังหวัดเชียงใหม่ ระยะทาง 182 กิโลเมตร

สายที่ 3 ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 110 จากเชียงราย-แม่จัน-แม่สาย ระยะทาง 62 กิโลเมตร

สายที่ 4 ทางหลวงจังหวัดหมายเลข 1020 จากสี่แยกแม่กรณ์ อ.เมือง-เทิง-เชียงของ จ.เชียงราย ระยะทาง 111 กิโลเมตร

สายที่ 5 ทางหลวงจังหวัดหมายเลข 1232 จากห้าแยกพ่อนมูมเมืองราย อ.เมือง-อ.เวียงชัย จ.เชียงราย ระยะทาง 15 กิโลเมตร

สายที่ 6 ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1233 จากสี่แยกศรีทรายมูล อ.เมือง - อ.เวียงชัย จ.เชียงราย

สายที่ 7 ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1207 จากสามแยกทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 110 - ด.แม่ยาว อ.เมือง จ.เชียงราย

สายที่ 8 ทางหลวงชนบท (ถนนฝางเมืองรวมสาย จ. 1) จากถนนฝางหมื่นป่าแดง ถึง ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1232

สายที่ 9 ทางหลวงชนบท (ถนนฝางเมืองสาย ค. 3) จากสี่แยกสถานีตำรวจภูธรเมืองเชียงราย - ทางหลวงแผ่นดินหลายเลข 1¹⁰

¹⁰ เทศบาลนครเชียงราย. เอกสารสารสนเทศ เทศบาลนครเชียงราย, (เชียงราย : เทศบาลนครเชียงราย, 2555)

9.2) การคมนาคมขนส่งทางอากาศ มีสนามบิน 2 แห่ง ได้แก่ สนามบินที่ใช้ในราชการกองทัพอากาศ และท่าอากาศยานนานาชาติแม่ฟ้าหลวงเชียงราย ซึ่งเป็นสนามบินพาณิชย์สากลที่อยู่ติดเขตเทศบาล และเป็นท่าอากาศยานระหว่างประเทศที่สำคัญแห่งหนึ่งของภาคเหนือ เนื่องจากอยู่ในจังหวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวของประเทศ รวมทั้งมีพื้นที่ติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านซึ่งอยู่ในเขตสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ และ GMS ส่งผลให้ผู้ใช้บริการส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวและนักธุรกิจ

9.3) การคมนาคมขนส่งทางน้ำ เป็นการเดินทางโดยล่องแพหรือเรือ จากท่าเทียบเรือเทศบาลเชิงสะพานแม่น้ำกกถึงบ้านท่าตอน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงใหม่ ตามลำน้ำกก ซึ่งเป็นเส้นทางเพื่อการท่องเที่ยวและขนส่งทางน้ำ เป็นเส้นทางที่นำนักท่องเที่ยวไปบ้านกระเหรี่ยงรวมมิตร ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่ออีกแห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงราย

4.2 การศึกษาและสำรวจแหล่งมรดกวัฒนธรรมที่มีคุณค่าในเขตเทศบาลนครเชียงราย

การศึกษาและสำรวจแหล่งมรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่มีคุณค่าในเขตเทศบาลนครเชียงรายเป็นการศึกษาทั้งภาคเอกสารและภาคสนาม ด้วยวิธีการสำรวจทางกายภาพ เพื่อเก็บข้อมูลรายชื่อของแหล่งมรดกวัฒนธรรม ในเขตพื้นที่เทศบาลนครเชียงราย และทำการสัมภาษณ์เพิ่มเติม จากผู้รู้และนักวิชาการ เพื่อให้ได้ข้อมูลเบื้องต้นของแหล่งมรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมซึ่งผลการเก็บข้อมูลทำให้ได้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับแหล่งมรดกวัฒนธรรมในเขตเทศบาลนครเชียงราย จำนวน 37 แหล่ง ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ก. ศิลปะสถาปัตยกรรมในพระพุทธศาสนา

ศิลปะสถาปัตยกรรมในพระพุทธศาสนาจำนวน 18 แห่งที่เกี่ยวข้องกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของการสร้างบ้านแปงเมือง และเหตุการณ์สำคัญในอดีตจนมาถึงปัจจุบัน วัด เป็นสถานที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนา ใช้ประกอบพิธีกรรม ภายในวัดมีแหล่งมรดกวัฒนธรรมหลากหลาย เช่น วิหารและอุโบสถ เจดีย์ ซึ่งในปัจจุบันได้มีการบูรณะอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ จากการศึกษาในครั้งนี้ พบว่าที่ตั้งของวัดอยู่ในจุดที่สำคัญของการสร้างเมืองเชียงราย ตามหลักทฤษฎาเมือง และวัดที่เป็นมงคล ชื่อที่เป็นมงคล ตามทิศทั้ง 8 ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) วัดพระธาตุคอกยจอมทอง

วัดพระธาตุคอกยจอมทอง(หรือวัดพระธาตุคอกยทอง ตามสำเนียงคนเชียงราย) ตั้งอยู่ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงรายเป็นหนึ่งในวัดพระธาตุ 9จอมของจังหวัดเชียงราย เป็นวัดที่เก่าแก่ และถือเป็นปูชนียสถานแห่งหนึ่งในเก้าจอมของสถานที่อันเป็นมงคลนามของจังหวัดเชียงราย โดยวัดพระธาตุคอกยจอมทองนี้ สันนิษฐานว่าสร้างก่อนที่พญามังรายมหาราชจะเสด็จมาพบพื้นที่บริเวณนี้ และโปรดให้สร้างเมืองเชียงรายในปี1805 โดยตามประวัติที่มีการกล่าวถึงวัดพระธาตุคอกยจอมทองระบุว่าสร้างขึ้นในรัชสมัยพญาเรือนแก้ว เจ้าผู้ครองเมืองไชยนารายณ์ (บริเวณอำเภอเวียงชัยปัจจุบัน) พ.ศ. 1483 โดยในการสร้างวัดครั้งนั้น ได้มีการสร้างองค์พระเจดีย์ประธานของวัดขึ้นเพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่พระมหาเถระชาวลังกาได้นำมาถวายแด่พญาพังคราชแห่งเมืองโยนกนาคพันธุ์ซึ่งพญาพังคราชได้โปรดให้แบ่งพระบรมสารีริกธาตุออกเป็น 3ส่วน และนำไปประดิษฐาน ณ พระบรมธาตุเจดีย์ที่สำคัญของจังหวัดเชียงรายในปัจจุบัน ได้แก่ พระมหาชินธาตุเจ้าคอกยดุง พระธาตุจอมกิตติ และพระธาตุคอกยจอมทองแห่งนี้¹¹

ภาพ 4 พระธาตุคอกยจอมทอง วัดพระธาตุคอกยจอมทอง

¹¹ โครงการสนับสนุนการเพิ่มวุฒิของบุคลากรสู่ระดับบัณฑิตศึกษา สถาบันราชภัฏเชียงราย. เชียงราย ใน 100 ปีที่ล่วงแล้ว. (เชียงราย : สยามโฆษณาและการพิมพ์, 2543) หน้า 99-101.

2) วัดจำเมือง

วัดจำเมืองหรือวัดคอยจำเมือง ตั้งอยู่ที่ ตั้งอยู่ถนนอาจอำนาจ บ้านฮ่อมคอย (ชุมชนราชเดชดำรง) หมู่ที่ 1 ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เดิมชาวบ้านจะเรียกว่าวัดงามเมือง สร้างในสมัยใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด สันนิษฐานว่าสถานที่แห่งนี้คงจะเป็นโบราณสถานอย่างใดอย่างหนึ่งมาก่อน ต่อมาหลังจากที่พ่อขุนเม็งรายมหาราชเสด็จสวรรคตที่เชียงใหม่เมื่อปี พ.ศ. 1860 พระยาไชยสงครามราชโอรสไม่โปรดเมืองเชียงใหม่ เมื่อถวายพระเพลิงพระศพพระราชบิดาแล้วได้เสด็จกลับมาครองเมืองเชียงราย และได้ัญเชิญอัฐิพระราชบิดามาประดิษฐานที่คอยแห่งนี้ จึงมีปรากฏ สถาปัตยกรรมมังราย ต่อมาปี พ.ศ. 2032 พระยาสุรรัฐภูเงินกอง ราชโอรสของพระเจ้าฟ้างุ้มได้มาบูรณะ และทรงสร้างวิหาร และเจ้าฟ้ายอดจำเมือง โอรสผู้ครองนครเชียงใหม่โปรดให้สร้างพระอัครสาวก สร้างวิหาร และซ่อมแซมเสนาสนะใหม่เมื่อ พ.ศ. 2220¹²

ภาพ 5 สถูปพญามังรายวัดคอยจำเมือง

3) วัดพระแก้ว

วัดพระแก้ว ตั้งอยู่ที่ เลขที่ 19 หมู่ 1 ถนนไตรรัตน์ ใกล้กับศาลากลางจังหวัด ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย วัดพระแก้วเดิมเป็นวัดเก่าแก่สร้างในสมัยใดไม่ปรากฏหลักฐาน แต่บริเวณนี้มีกอไผ่ชนิดหนึ่งคล้ายไผ่สีสุก แต่ไม่มีหนาม ชาวบ้านนิยมนำไปทำคันธนู และหน้าไม้ คงจะมีมากในบริเวณนี้ ชาวเชียงรายจึงเรียกว่า “วัด ป่าเยื่อ หรือวัดป่าญะ” ต่อมาในปี พ.ศ.1897 วัดพระแก้วเชียงรายในสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกนเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่

¹² โครงการสนับสนุนการเพิ่มวุฒิของบุคลากรสู่ระดับบัณฑิตศึกษา สถาบันราชภัฏเชียงราย. เชียงรายใน 100 ปีที่ล่วงแล้ว. (เชียงราย: สยามโฆษณาและการพิมพ์, 2543) หน้า 85-87.

ฟ้าได้ผ่าเจดีย์ร้างองค์หนึ่ง และได้พบพระพุทธรูปลงรักปิดทองอยู่ในเจดีย์ ต่อมารักกะเทาะออกจึงได้พบว่าเป็นพระพุทธรูปสีเขียวสร้างด้วยหยก คือพระแก้วมรกตนั่นเอง ชาวบ้านจึงเรียกชื่อเสียใหม่ว่า “วัดพระแก้ว”¹³

ภาพ 6 วิหารวัดพระแก้ว จังหวัดเชียงราย

4) วัดพระสิงห์

วัดพระสิงห์ ตั้งอยู่ที่ ถนนท่าหลวง ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เป็นพระอารามหลวงเก่าแก่แต่โบราณกาล วัดพระสิงห์นั้นเชื่อกันว่า น่าจะมาจากการที่ครั้งหนึ่ง วัดนี้เคยเป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปสำคัญคู่บ้านคู่เมืองของไทยในปัจจุบัน คือพระพุทธรูปหินงี้ หรือที่เรียกกันในชื่อสามัญว่า พระพุทธรูปหินงี้ หรือ พระสิงห์ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยศิลปะล้านนาไทย พุทธศตวรรษที่ 21 ¹⁴

¹³ สัมภาษณ์ พระรัตนมูณี รองเจ้าคณะจังหวัดเชียงราย วัดพระแก้ว วันที่ 17 ธันวาคม 2555

¹⁴ อภิชาติ ศิริชัย. *วารสารสื่อล้านนาปีที่ 1 ฉบับที่ 4*. (เชียงราย : พิมพ์ที่สำนักพิมพ์สื่อล้านนา, 2545) หน้า 32-34.

ภาพ 7 ด้านหน้าวิหาร วัดพระสิงห์

5) วัดศรีบุญเรือง

วัดศรีบุญเรือง ที่ตั้ง ตั้งอยู่บนถนนสิงห์ไศล หมู่ที่ 3 ตำบลเวียง อำเภอเมือง เชียงราย จังหวัดเชียงราย ประวัติความเป็นมา เป็นวัดเก่าวัดหนึ่ง สร้างเมื่อประมาณ พ.ศ.1982 ต่อมา เป็น วัดร้าง เมื่อคหู่เจ้าหลวงได้เปลี่ยนสภาพไปเป็นโรงเรียนดำรงราษฎร์สงเคราะห์ วัดเชียงหมื่นซึ่ง อยู่ในคหู่หลวง จึงย้ายสิ่งของพร้อมทั้งประธาน มาไว้ที่วัดศรีบุญเรือง วัดนี้ได้รับพระราชทาน วิสุคามสีมา เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2489 อาคารเสนาสนะ ประกอบด้วย อุโบสถ ศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์หอนั่น หอระฆัง ศาลาพักร้อน¹⁵

ภาพ 8 ด้านหน้าวิหารวัดศรีบุญเรือง

¹⁵ สัมภาษณ์ พระครูสุนทรวิรังศ์ เจ้าอาวาสวัดศรีบุญเรือง วันที่ 17 ธันวาคม 2555

6) วัดกลางเวียง

วัดกลางเวียง ที่ตั้ง ตั้งอยู่บนถนนอุตรกิจ ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย วัดกลางเวียง คือวัดที่ตั้งอยู่ใจกลางเวียงเชียงราย ในสมัยที่เรียกกันว่ายุคสถาปนาตั้งแต่ พ.ศ.2386 เป็นต้นมาที่นับเนื่องเช่นนี้มาจากการที่เมืองเชียงรายเคยสร้างมาก่อนเป็นเวลานานกว่าสองร้อยปี และถูกทับถมทำลายโดยธรรมชาติระหว่างที่รกร้างและได้รับการบูรณะใน พ.ศ.2386 เป็นต้นมา เมื่อสร้างกำแพงเมืองเชียงราย พ.ศ.2400 และแล้วเสร็จบริบูรณ์ พ.ศ.2417การเฉลิมฉลองเมืองเชียงราย พ.ศ.2418 ได้มีการเปลี่ยนจากวัดเดิม คือ จันทน์โลกหรือจันทะโลก มาเป็นวัดจันทน์โลกกลางเวียงซึ่งมีที่มาของชื่อกลางเวียงเพราะยุคนั้นวัดจันทน์โลกกลางเวียง คือศูนย์กลางของเวียงเชียงราย เป็นที่ตั้งของ “สะดือเวียงเชียงราย”¹⁶

ภาพ 9 ด้านหน้าวิหารวัดกลางเวียง

ภาพ 10 บริเวณโดยรอบภายในวัดกลางเวียง

7) วัดมุงเมือง

วัดมุงเมือง ตั้งอยู่บนถนนอุตรกิจ หมู่ที่ 1 ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงรายประวัติ เป็นวัดที่มีพระพุทธรูปสองสี หรือ พระเจ้าสองสีองค์ศักดิ์สิทธิ์ของเมืองเชียงราย ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เครื่องบินทิ้งระเบิดเมืองเชียงรายบริเวณโดยรอบ ซึ่งเป็นตลาดสดแต่ภายในวัดปลอดภัย วัดมุงเมืองเป็นวัดสังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.2382 ได้รับ

¹⁶ อภิชาติ ศิริชัย.วารสารล้อล้านนาปีที่ 2 ฉบับที่ 18. (เชียงราย : พิมพ์ที่สำนักพิมพ์ล้อล้านนา, 2545) หน้า 17-23.

พระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ.2409 ได้ประกอบพิธีผูกพันทศสีมาเมื่อ 13 มกราคม พ.ศ. 2510 สิ่งสำคัญภายในวัดมี พระเจดีย์และพระสังกัจจายน์¹⁷

ภาพ 11 วิหารวัดมิ่งเมือง

8) วัดมิ่งเมือง

วัดมิ่งเมือง ตั้งอยู่บนถนนไตรรัตน์ ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย ด้านข้างติดถนนบรรพปราการประวัติ วัดมิ่งเมือง เป็นวัด ใหญ่ สมัยก่อนมีชุมชนไทยใหญ่อยู่เรียกว่า วัดเจ็ว หรือ วัดข้างมูบ (ข้างมอบ) การก่อสร้างตามชาวบ้านศรัทธาเล่าว่า ผู้สร้างวัดมิ่งเมือง ชื่อ ตะแม่ศรี มีศักดิ์เป็นมเหสีของพ่อขุนฯ เป็นชาวพม่า เวลามีการบูรณะเจดีย์โบราณของวัด พบจารึกบนแผ่นเงินจารึกเป็นภาษาพม่า แผลออกมาเป็นผู้สร้างจากเจดีย์ โบราณในวัด ภาษายังมีปรากฏอยู่เป็นศิลปะผสมระหว่างพม่าและล้านนา ที่สำคัญถ้าหากเป็นจริงอย่างจารึก วัดนี้ ก็มีอายุเท่ากับเมืองเชียงราย และมีหลักฐานที่สำคัญหลายชิ้นที่บอกว่า เป็นวัดที่ชาวพม่าสร้างไว้ก่อน วัดมิ่งเมืองอยู่ติดกับประตูไก่อคำ เพี้ยนมาเป็นสี่แยกสะพานดำ หรือคนเมืองเชียงราย เรียกสี่แยกข้าวดำ ส่วนหลักฐานอื่นถือว่าเป็น วัดอุโบสถของวัดมีบ่อน้ำโบราณ เรียกว่าบ่อน้ำข้างมูบ เป็นศิลปะแบบไทยใหญ่มีซุ้มครอบไว้บนหลังข้างมอบ ชาวบ้านผ่านไปมาก็เรียกว่าข้างมูบ และเรียกชื่อวัดนี้ว่า “วัดข้างมูบ”¹⁸

¹⁷ อภิชาติ ศิริชัย.วารสารสื่อล้านนาปีที่ 1 ฉบับที่ 7. (เชียงราย : พิมพ์ที่สำนักพิมพ์สื่อล้านนา,2545) หน้า 32-34.

¹⁸ สัมภาษณ์ พระครูโสภณศิลปาคม เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมือง วันที่ 17 มกราคม 2556

ภาพ 12 วิหารวัดมิ่งเมือง

9) วัดศรีเกิด

วัดศรีเกิด ตั้งอยู่บ้านศรีเกิด หมู่ที่ 3 ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงรายประวัติ สร้างเมื่อ พ.ศ.1983 เป็นมณฑลนามแห่งเมืองทางด้านสิริมงคล เปรียบเป็นสถานที่เกิดของต้นพระมหาโพธิ์ หรือต้นศรี ตามภาษาเมืองได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕ อาคารเสนาสนะประกอบด้วย อุโบสถและกุฏิสงฆ์ ปูชนียวัตถุ มีพระประธานและเจดีย์ศิลปะล้านนา บานประตูหน้าต่าง คันทวย หน้าบรรณ ของวัดนี้เป็นไม้สักแกะสลักสวยงามมาก¹⁹

ภาพ 13 ด้านหน้าวิหารวัดศรีเกิด

¹⁹ โครงการสนับสนุนการเพิ่มวุฒิของบุคลากรสู่ระดับบัณฑิตศึกษา สถาบันราชภัฏเชียงราย. เชียงรายใน 100 ปีที่ล่วงแล้ว. (เชียงราย : สยามโฆษณาและการพิมพ์, 2543) หน้า 97.

10) วัดเจ็ดยอด

วัดเจ็ดยอด ที่ตั้ง วัดเจ็ดยอด ถนนเจ็ดยอด ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เป็นวัดเก่าแก่ของเมืองเชียงรายอีกแห่งหนึ่ง เป็นวัดที่ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ จากชาววัดโบราณ ซึ่งไม่มีหลักฐานทั้งชื่อเดิม ผู้สร้างและเวลาที่สร้าง แต่เชื่อกันว่าจะเก่าแก่ ถึงสมัยอาณาจักรล้านนา เพราะบริเวณใกล้เคียงมีวัดที่สร้างตั้งแต่สมัยพระยามังรายครองเมือง เชียงราย หลังทรงสร้างเมืองเชียงรายเมื่อ พ.ศ. 1805 มีวัดคอยทอง วัดงำเมือง วัดพระแก้ว และ วัดพระสิงห์ วัดแห่งนี้ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 27 กันยายน 2481 ประกอบพิธี ผูกพัทธสีมา เมื่อวันที่ 5 มีนาคม 2487 ได้รับการยกฐานะเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2521 และเป็นที่ตั้งสำนักงานคณะสงฆ์จังหวัดเชียงราย²⁰

ภาพ 14 ลายด้านหน้าวิหารวัดเจ็ดยอดภาพ

ภาพ 15 ลายเครือเถา ด้านหน้าประตูวิหาร

11) วัดเชียงยืน

วัดเชียงยืน ที่ตั้ง วัดเชียงยืนตั้งอยู่เลขที่ 79 บ้านสันโค้งหลวง หมู่ที่ 14 ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ตั้งกัศณะสงฆ์มหานิกาย สร้างเมื่อ พ.ศ. 2422 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2489 อาคารเสนาสนะประกอบด้วย อุโบสถ ศาลาการเปรียญและกุฏิสงฆ์ ปูชนียวัตถุมี พระพุทธรูปปางมารวิชัยสมัยเชียงแสน และเจดีย์ ชาวบ้านเรียกว่า วัดสันโค้งหลวง²¹

²⁰ โครงการสนับสนุนการเพิ่มมูลค่าของบุคลากรผู้ระดับบัณฑิตศึกษา สถาบันราชภัฏเชียงราย. เชียงรายใน 100 ปีที่ล่วงแล้ว. (เชียงราย:สยามโฆยณาและการพิมพ์, 2543) หน้า 80-83.

²¹ สัมภาษณ์ พระครูนครถิรวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดเชียงยืน วันที่ 17 มกราคม 2556

ภาพ 16 ด้านหน้าวิหารวัดเชียงยืน

12) วัดเซตวัน

วัดเซตวัน ตั้งอยู่ที่ 85 บ้านหนองบัวหมู่ที่ 12 ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย อาคารเสนาสนะประกอบด้วย อุโบสถและกุฏิสงฆ์ ปูนีลยัตถุมิ พระพุทธรูปางไสยาสน์ องค์ใหญ่และเจดีย์ แต่เดิมชื่อวัดเซตวันป่าแดง ชาวบ้านเรียกอีกอย่างชื่อว่าวัดพระนอน สมัยก่อนประมาณ 60 –70 ปี ล่วงมาแล้วบริเวณหน้าวัดเป็นที่พักของพ่อค้าวัวต่างชาวฮ่อ ชาวลื้อ จากเมืองยูนนาน ประเทศจีน เมื่อหมดฤดูฝนก็จะเดินทางกลับ²²

ภาพ 17 ด้านหน้าวิหารวัดเซตวัน

²² โครงการสนับสนุนการเพิ่มวุฒิของบุคลากรสู่ระดับบัณฑิตศึกษา สถาบันราชภัฏเชียงราย. เชียงรายใน 100 ปีที่ล่วงแล้ว. (เชียงราย: สยาม โฆษณาและการพิมพ์, 2543) หน้า 94-95.

13) เจดีย์วัดม่านประตู่หวาย

ตั้งอยู่บริเวณที่เรียกว่า ประตู่หวาย ปัจจุบันอยู่ใกล้สี่แยกหอนาฬิกา ถนนเจ็ดยอด ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เป็นเจดีย์ขนาดย่อมศิลปะพม่าโดยช่างฝีมือ ชาวไทใหญ่ เรียกว่า “คองมุลิกข์” (คองมุลิก) หรือ ธันเจดีย์²³

ภาพ 18 เจดีย์วัดม่านประตู่หวาย

14) วัดศรีทรายมูล

วัดศรีทรายมูล ตั้งอยู่เลขที่ 21 ถนนศรีทรายมูล หมู่ที่ 11 ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย อาคารเสนาสนะประกอบด้วย อุโบสถ ศาลาการเปรียญ และกุฏิสงฆ์ วัดศรีทรายมูลสร้างเมื่อ พ.ศ. 2431²⁴

ภาพ 19 ด้านหน้าวิหารวัดศรีทรายมูล

²³ อภิชาติ ศิริชัย. *วารสารล้อล้านนาปีที่ 2 ฉบับที่ 7*. (เชียงราย : พิมพ์ที่สำนักพิมพ์ล้อล้านนา, 2545), หน้า 20-22.

²⁴ สัมภาษณ์ แม่ครูบัวเรียว รัตนมณีภรณ์ ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 7 (ด้านศิลปกรรม) บ้านศรีทรายมูล วันที่ 20 มกราคม 2556

15) วัดพระธาตุคอกยเขาควาย

วัดพระธาตุคอกยเขาควาย ตั้งอยู่บนคอกยเขาควาย ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เป็นที่ประดิษฐานองค์พระบรมสารีริกธาตุ อันเป็นข้อมือนิ้วก้อยข้างซ้ายของพระพุทธเจ้าที่คณะสงฆ์เข้ามาเผยแพร่พระพุทธศาสนาในดินแดนล้านนา ได้นำมาถวายให้พระยาธรรมมิกะราช จึงให้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุใส่บรรจุไว้ในองค์เจดีย์เพื่อให้พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้กราบไหว้บูชา และมีสัตว์ในตำนานชื่อว่าแมงสีหนูห้าตัวอาศัยอยู่บริเวณยอดคอกยแห่งนี้²⁵

ภาพ 20 เจดีย์วัดพระธาตุคอกยเขาควาย

16) วัดสันป่าก่อ (ไทใหญ่)

วัดสันป่าก่อ (ไทใหญ่) ที่ตั้ง ชุมชนสันป่าก่อ(ไทใหญ่) ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ประมาณปี พ.ศ. 2450 ตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีชาวไทใหญ่กลุ่มหนึ่งประมาณ 15 ครอบครัว รวมประมาณ 40 คน ได้เข้ามาตั้งรกรากอยู่ในเมืองเชียงราย โดยอพยพมาจากเชียงตุง เข้ามาอาศัยอยู่บริเวณบ้านสันป่าก่อ ได้ทำการหักร้างถางพง ทำไร่ทำนา จนกระทั่ง พ.ศ. 2459 พระเจ้า คำเฮียง จองดี จองสรวย และปู่หลอย ได้นำชาวบ้านมาทำการผ่าถางที่ดินเห็นว่าเหมาะสมให้เป็นวัดขึ้นมา แต่เดิมบริเวณวัดนี้มีต้นก่อจำนวนมากจึงตั้งชื่อวัดและหมู่บ้านว่า สันป่าก่อ²⁶

²⁵ สัมภาษณ์ พระอธิการสนอง สุขโน เจ้าอาวาสวัดคอกยเขาควาย วันที่ 2 มกราคม 2556

²⁶ สัมภาษณ์ พระครูบัณฑิตวนคุณ เจ้าอาวาสวัดสันป่าก่อ(ไทใหญ่) วันที่ 30 ธันวาคม 2555

ภาพ 21 วิหารวัดสันป่าก่อ (ไทใหญ่)

ภาพ 22 ภาพจิตรกรรมภายในวิหารไม้วัดสันป่าก่อ

17) วัดเชตุพน

วัดเชตุพน ตั้งอยู่เลขที่ 113 บ้านสันโค้งน้อย ถนนราชโยธา ซอย 3 หมู่ที่ 15 ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ประวัติความเป็นมาไม่ได้รับแน่ชัด สันนิษฐานว่า ก่อตั้งสมัยกลุ่มชาติพันธุ์ไทเงินที่เข้ามาอาศัย ณ ชุมชน สันโค้งน้อยแห่งนี้ และได้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2462 อาคารเสนาสนะประกอบด้วย อุโบสถ ศาลาการเปรียญและกุฏิสงฆ์ ปูชะนี วัดนี้มีพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ที่ศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านเรียกวัดนี้ว่า วัดสันโค้งน้อย²⁷

ภาพ 23 ด้านข้างอุโบสถวัดเชตุพน

18) วัดดงหนองเป็ด

วัดดงหนองเป็ด สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ตั้งอยู่เลขที่ 550 หมู่ที่ 13 ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ความเป็นมาวัดดงหนองเป็ด สร้างเมื่อ พ.ศ. 2503

²⁷ โครงการสนับสนุนการเพิ่มวุฒิของบุคลากรสู่ระดับบัณฑิตศึกษา สถาบันราชภัฏเชียงราย. เชียงรายใน 100 ปีที่ล่วงแล้ว. (เชียงราย:สยามโฆษณาและการพิมพ์, 2543) หน้า 91.

แต่ได้มีการสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นบริเวณวัดเก่ามาก่อน เนื่องจากชาวบ้านที่มีภูมิลำเนาใกล้เคียงได้เคยพบหลักฐานเป็นฐานเจดีย์เก่าและสิ่งปรักหักพังต่างๆในบริเวณวัด ต่อมาในปีพ.ศ. 2483 มีพระภิกษุชื่อว่า พระอินคำ สงคราม ได้มาแสวงหาปรับปรุงบริเวณโดยรอบและได้สร้างเสนาสนะเพื่อใช้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม และได้มีการก่อสร้างวัดอุโมงค์ต่างภายในวัด ประกอบด้วย อุโบสถ ศาลาเปรียญ และมีพระพุทธรูปที่สำคัญ คือ พระพุทธรูปสิงห์สอง ลักษณะนั่งขัดสมาธิปางมารวิชัย ศิลปะแบบเชียงแสน เป็นพระพุทธรูปเก่าแก่ไม่ปรากฏการสร้าง ซึ่งถูกค้นพบบริเวณซากปรักหักพังบริเวณใกล้เคียงกับวัด²⁸

ภาพ 24 หน้าบันอุโบสถวัดดงหนองเป็ด

ภาพ 25 พระประธานวัดดงหนองเป็ด

ข. สถาปัตยกรรมแบบตะวันตก

สถาปัตยกรรมแบบตะวันตก จำนวน 6 แห่งที่มีประวัติศาสตร์ ความเป็นมาอันยาวนาน เมืองที่ประชาชนร่วมกันทำนุบำรุงการศาสนาและมีการสืบทอดศิลปะวัฒนธรรม ในยุคกว่า 100 ปีได้มีการสร้างอาคารถาวรวัตถุที่สำคัญต่างๆ ซึ่งมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ แสดงถึงเอกลักษณ์ การพัฒนารูปแบบสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ที่ผสมผสานวัฒนธรรมท้องถิ่น สิ่งหนึ่งที่ยังหลงเหลือไว้บอกถึงเรื่องราวความเป็นมาในยุคที่เรียกว่า โคลโลเนียล คือ สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ที่ถูกออกแบบโดย นายแพทย์วิลเลียม เอ. บริกส์ (William A. Briggs) मिซชันนารีคนสำคัญเมืองเชียงราย พบกลุ่มสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ที่เป็นมรดกวัฒนธรรม คือ

²⁸ สัมภาษณ์ พระครูบวรจิตวราภิรมณ์ เจ้าอาวาสวัดดงหนองเป็ด วันที่ 15 มกราคม 2556

1) โบสถ์คริสต์จักรที่ 1 เวียงเชียงราย

โบสถ์คริสต์จักรที่ 1 เวียงเชียงรายแห่งนี้ สร้างเสร็จในปี ค.ศ. 1914 (พ.ศ. 2457) ลักษณะอาคารก่ออิฐถือปูน รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบโคโลเนียล (Colonial Style) คือ มีองค์ประกอบอาคารที่ใช้รูปแบบตะวันตกร่วมกับอาคารแบบท้องถิ่น ตัวอาคารมีอายุเกือบ 100 ปี โดยมี นายแพทย์วิลเลียม เอ. บริกส์ (William A. Briggs) मिซชันนารีคนสำคัญเมืองเชียงราย เป็นผู้อำนวยการสร้างโบสถ์หลังนี้ และที่น่าสนใจมากคือกลุ่มช่างดูแลงานก่อสร้างนั้นมาจากครอบครัวเครือญาติของท่านด้วย และมีส่วนร่วมดูแลโบสถ์ในเวลาต่อมา ซึ่งก็เป็นลักษณะการทำงานสาธารณะ แบบดั้งเดิมที่มีรากฐานมาจากสังคัมชุมชนอุปถัมภ์แบบสมัยก่อน คือร่วมทั้งปัจจัย และแรงกายแรงใจ²⁹

ภาพ 26 โบสถ์คริสต์จักรที่ 1 เวียงเชียงรายก่อนการบูรณะ

2) อาคารศาลากลาง (หลังเก่า) จังหวัดเชียงราย

อาคารศาลากลางจังหวัดเชียงราย(หลังเก่า) ตั้งอยู่บนถนนสิงห์ไคล ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.2443 เป็นโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนแล้ว ตาม ประกาศราชกิจจานุเบกษา เล่ม 94 ตอนที่ 75 วันที่ 16 สิงหาคม 2520 ปัจจุบันกำลังปรับปรุงเป็นหอประวัติศาสตร์เมืองเชียงราย ศาลากลางจังหวัดเชียงรายนับเป็นสถาปัตยกรรมที่มีอายุกว่า

²⁹ สมควร จันทจักร. ความทรงจำ อนุสรณ์ 70 ปี คริสตจักรที่ 1 เวียงเชียงราย. (เชียงราย : เชียงราย โฆษณาและการพิมพ์, 2527)

100 ปี เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ชิ้นหนึ่งที่ช่วยอธิบายความเป็นมาเป็นไปของสังคมสมัยนั้น ได้ดีกว่าหลักฐานทางเอกสาร ศาลากลางเชียงใหม่เริ่มก่อสร้างและเปิดดำเนินการเมื่อ ปี พ.ศ.2443 ในสมัยของพระพลอาษาเป็นข้าหลวงเมื่อเชียงใหม่ ดำเนินออกแบบและก่อสร้างโดยนายแพทย์ วิลเลียม เอ.บริกส์ (Dr.William A. Briggs) แพทย์ชาวอเมริกันในนามคณะมิชชันนารี อเมริกันเพรสไบทีเรียน (American Presbyterian Mission) แห่งกรุงนิวยอร์กสหรัฐอเมริกา³⁰

ภาพ 27 ด้านหน้าศาลากลาง (หลังเก่า) จังหวัดเชียงใหม่

3) เรือนจำกลาง (หลังเก่า) จังหวัดเชียงใหม่

เรือนจำกลางจังหวัดเชียงใหม่ (หลังเก่า) ตั้งอยู่ที่ ถนนธนาสัย (เยื้องพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ) ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงใหม่ ตั้งอยู่ใจกลางย่านการค้าเทศบาลนครเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ โดย เป็นส่วนของการปรับแต่งสถานที่ของเก่า ซึ่งมีอาคาร ที่คุมขังนักโทษตั้งอยู่ โดยรอบออกไปให้โล่งเตียน ก่อนตกแต่งสวนประดับประดาไม้ดอกไม้ประดับ มีการรื้อถอนรั้วกำแพงคุกทั้ง 4 ด้าน คงเหลือไว้เฉพาะบางส่วนให้สวยงามตามยุคสมัย แต่ยังคงความเป็นเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมอาคารไว้ โดยยังคงเก็บรักษาตึกอำนวยการด้านหน้าซึ่งมีสถาปัตยกรรมสวยงามเอาไว้ นอกจากนี้เรือนคุมขังนักโทษหญิง ซึ่งตัวอาคารสร้างขึ้นมาด้วยไม้เก่าแก่โบราณ ที่ปัจจุบันได้ถูกรื้อถอนมาเป็น อาคารแสดงศิลปะการแต่งกายชนเผ่า 30 ชนเผ่า³¹

³⁰ พะยอม ฒ น่าน. “100 ปี ศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่” ใน *ศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ 1 ศตวรรษสร้างบ้านแปงเมือง*. (เชียงใหม่ : พิมพ์สยามโฆษณาและการพิมพ์, 2543)

³¹ สัมภาษณ์ นายปิยะพงษ์ เชื้อเจ็ดตน ประธานชุมชนบ้านศรีเกิด วันที่ 1 มกราคม 2556

ภาพ 28 ตึกอำนวยการอาคารเรือนจำกลางหลังเก่า จังหวัดเชียงราย

ภาพ 29 ป้อมยามและกำแพงทางด้านทิศตะวันออก

4) อาคารอำนวยการโรงพยาบาลโอเวอร์บรู๊คเชียงราย

อาคารอำนวยการ โรงพยาบาล โอเวอร์บรู๊ค เชียงราย ตั้งอยู่เลขที่ 17 ถนนสิงห์ไคล ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย นายแพทย์วิลเลียม เอ. บริกส์ เป็นผู้ริเริ่มสร้างสถาบันโรงพยาบาลขึ้นในจังหวัดเชียงราย ในปี ค.ศ. 1903 ริมฝั่งแม่น้ำกกซึ่งเป็นสถานที่ตั้งของโรงพยาบาล โอเวอร์บรู๊ค ในปัจจุบันนี้คำว่า "โอเวอร์บรู๊ค" แปลว่าริมฝั่งน้ำ ทำให้หลายท่านคิดว่า ชื่อนี้คงจะได้มาเนื่องจาก โรงพยาบาล โอเวอร์บรู๊ค ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำกก อันที่จริงแล้ว "โอเวอร์บรู๊ค" เป็นชื่อของคริสตจักรแห่งหนึ่งในรัฐเพนซิลเวเนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งได้มีสมาชิกคริสตจักรท่านหนึ่ง ชื่อ MR.GUEST (เกสต์) ได้รวบรวมเงินจากสมาชิก คริสตจักร โอเวอร์บรู๊ค จำนวน 5,000 เหรียญ ปี ค.ศ. 1918 ได้ก่อสร้างตึกหลังแรกของโรงพยาบาล โอเวอร์บรู๊คขึ้น ซึ่งปัจจุบันนี้ใช้เป็นอาคารอำนวยการและเป็นอาคารที่ได้รับรางวัล "อาคารอนุรักษ์"

ดีเด่นประจำปี 2537 " และบนหลังคาของยอดตึกได้สร้างหอร่มงั่วไว้ ซึ่งหอร่มงั่วจะดีเป็นสัญญาณบอกเวลา³²

ภาพ 30 ด้านหน้าอาคารอำนวยการ โรงพยาบาลโอเวอร์บรู๊คเชียงราย

5) อาคารศรีวิทยา โรงเรียนเชียงรยวิทยาคม

อาคารศรีวิทยา ตั้งอยู่ที่โรงเรียนเชียงรยวิทยาคม ถนนอุตรกิจ ตำบลเวียงอำเภอเมือง จังหวัดเชียงรย สร้างขึ้น ในปีค.ศ.1927 (พ.ศ. 2470) สถาปนิกผู้ออกแบบ คือนายแพทย์วิลเลียม เอ. บริกส์ อาคารศรีวิทยา หรือ อาคารแบคเทิลล์ โดยคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียนมิชชันในสหรัฐอเมริกา ได้ให้เงินช่วยเหลือ แก่ศาสนทูตเรย์ คับบลิวแบคเทิลล์มาดำเนินการสร้างเป็นอาคารเก่าคอนกรีตเสริมเหล็ก สูง 2 ชั้น ได้รับการปรับปรุงซ่อมแซมอยู่ในสภาพดี มั่นคง มีจำนวนห้องในอาคารหลังนี้ จำนวน 10ห้อง ใช้เป็นห้องเรียนศูนย์คอมพิวเตอร์ จำนวน 2 ห้องเรียน สำหรับการสอนตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3 ห้องสาสนกิจ ห้องศูนย์งานวิชาการห้องงานกิจการนักเรียน และห้องพักผู้อำนวยการ และผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายกิจการนักเรียน³³

³² โรงพยาบาลโอเวอร์บรู๊ค. ที่ระลึกพิธีเปิด อาคารหมอบริกส์และฉลองครบรอบ 90 ปี โรงพยาบาลโอเวอร์บรู๊ค. (เชียงรย : บดินทร์การพิมพ์, 2536)

³³ โครงการสนับสนุนการเพิ่มวุฒิของบุคลากรสู่ระดับบัณฑิตศึกษา สถาบันราชภัฏเชียงรย. เชียงรยใน 100 ปีที่ล่วงแล้ว. (เชียงรย : สยามโฆษณาและการพิมพ์, 2543) หน้า 212-217.

ภาพ 31 ด้านหน้าอาคารศรีวิทยาโรงเรียนเชียงรายวิทยาคม

6) ตึกอำนวยการโรงเรียนสามัคคีวิทยาคม

ตั้งอยู่ที่ โรงเรียนสามัคคีวิทยาคมนี้เป็นอาคารที่เก่าแก่ที่สุดในบรรดาอาคารทั้งปวง ตั้งแต่มีการจัดตั้งที่ทำการถาวรของสถานศึกษาใน พ.ศ. 2481 เป็นต้นมา ได้มีการบูรณะน้อยครั้ง เป็นสถาปัตยกรรมสมัย 2 บานประตู และบานหน้าต่างล้วนเป็นแบบพับสลักกลอน ปัจจุบันตึกเรียนแห่งนี้ ได้รับการอนุรักษ์ ด้านสถาปัตยกรรมคงความสวยงามจนถึงปัจจุบัน³⁴

ภาพ 32 ด้านหน้าอาคารอำนวยการ โรงเรียนสามัคคีวิทยาคม

³⁴ สัมภาษณ์ อาจารย์สมพงษ์ ชื่นชม อาจารย์ประจำวิชาสังคมศึกษาโรงเรียนสามัคคีวิทยาคม วันที่ 24 พฤศจิกายน 2555.

ค. สถานที่สำคัญที่เป็นประวัติศาสตร์และสัญลักษณ์ของเมืองเชียงราย

สถานที่สำคัญที่เป็นประวัติศาสตร์และสัญลักษณ์ของเมืองเชียงราย จำนวน 13 แห่ง เป็นมรดกวัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการประวัติศาสตร์ การสร้างเมืองเชียงราย โดยเฉพาะอนุสาวรีย์ที่สร้างขึ้นเพื่อสัญลักษณ์ความเชื่อ ความศรัทธาของ ชาวเมืองเชียงราย อีกทั้ง กำแพง ประตูเมือง คูเมือง ที่มีความสำคัญร่องรอยทางประวัติศาสตร์ โดยมีมรดกทางวัฒนธรรม ดังนี้

1) อนุสาวรีย์พ่อขุนเม็งรายมหาราช

อนุสาวรีย์พ่อขุนเม็งรายมหาราชที่ตั้ง ประดิษฐานอยู่บริเวณห้าแยกพ่อขุนเม็งรายมหาราช อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย พ่อขุนเม็งรายเป็น โอรสของพญาลาวเม็งแห่งราชวงศ์ ลัวะ จังคราช กษัตริย์ผู้ครองเมืองหิรัญนครเงินยางเชียงแสน กับพระนางอวมิ่งจอมเมือง ประสูติเมื่อ วันอาทิตย์ แรม 9 ค่ำ เดือนอ้าย ปีกุน เอกศกจุลศักราช 601 ตรงกับพุทธศักราช 1782 และเสด็จ สวรรคตที่เมืองเชียงใหมในปี พ.ศ. 1854 รวมพระชนมายุได้ 72 พรรษา พ่อขุนเม็งรายได้สร้างเมือง เชียงรายขึ้นบนคอยทอง จากรากฐานเดิมที่เคยเป็นเมืองมาก่อน เมื่อปี พ.ศ. 1805 ทรงเป็นปฐม กษัตริย์ แห่งราชวงศ์มังราย และรวบรวมบ้านเล็กเมืองน้อยเข้าเป็นอาณาจักรล้านนาไทย จนเจริญรุ่งเรืองจวบจนปัจจุบัน³⁵

ภาพ 33 ด้านหน้าอนุสาวรีย์พ่อขุนเม็งรายมหาราช

³⁵ อภิชาติ ศิริชัย. *วารสารสื่อล้านนาปีที่ 1 ฉบับที่ 5*. (เชียงราย : พิมพ์ที่สำนักพิมพ์สื่อล้านนา, 2545), หน้า 38.

2) ประตู่ท่านาค

ประตู่ท่านาค ตั้งอยู่ที่ บริเวณทางขึ้นคอยจำปีซึ่งปัจจุบันที่ตั้งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดพระแก้วบริเวณที่ตั้งประตู่แห่งนี้ ตามตำนานกล่าวว่า ก่อนที่พญามังรายจะหาแนวกำแพงเมืองในวันรุ่งขึ้นตอนฟ้าฮ่าม ซึ่งถือเป็นฤกษ์ดีนั้น ได้ตกลงกับพระสหาย คือ นาค ว่าจะทำมายแนวกำแพงเมือง เมื่อถึงเวลานั้น พระสหายนาคมากอยอยู่เป็นเวลานาน พญามังรายยังไม่ยอมคืนจากบรรทม พระสหายนาคจึงได้ทำแนวกำแพงเป็นเครื่องหมายไว้ แล้วก่อนจากไป หลีกจากที่พญามังรายสร้างกำแพงและประตูเมืองเสร็จจึงให้ชื่อประตู่นี้ว่า ประตู่ท่านาค เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่พระสหาย³⁶

ภาพ 34 บริเวณที่สันนิษฐานเคยเป็นที่ตั้งของประตู่ท่านาค

3) ประตู่นางอิง

ประตู่นางอิง ตั้งอยู่ที่ บริเวณสี่แยกสถานีตำรวจติดกับแม่น้ำกกทางทิศเหนือ ที่ได้ชื่อเช่นนี้ เพราะว่า ขณะที่กำลังเริ่มสร้าง ได้มีสตรีนางเมืองมายืนดูอยู่โดยนางได้ยื่นไม้บ่างกำแพงบ่าง เป็นการพ่อนอิริยาบถ ประตู่นี้จึงได้ชื่อว่า ประตู่นางอิง³⁷

³⁶ โครงการสนับสนุนการเพิ่มวุฒิของบุคลากรสู่ระดับบัณฑิตศึกษา สถาบันราชภัฏเชียงราย. เชียงราย ใน 100 ปีที่ล่วงแล้ว. (เชียงราย : สยามโฆษณาและการพิมพ์, 2543) หน้า 66.

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 67.

ภาพ 35 บริเวณที่สันนิษฐานเคยเป็นที่ตั้งของประตุนางอิง

4) ประตูท่าทราย

ประตูท่าทราย ตั้งอยู่ที่บริเวณสี่แยกบ้านพักพนักงานยาสูบ ถนนสิงห์ไคล ตัดกับถนนวิเศษเวียง ซึ่งเป็นประตูทางออกไปสู่ท่าน้ำที่คนและสัตว์เลี้ยงใช้อาบและดื่มกิน เป็นท่าสำหรับข้ามไปมาระหว่างในเมืองกับแม่กกฝั่งหน้า เป็นหาดทรายกว้างยาวในหน้าน้ำลดหรือฤดูแล้ง จึงได้ชื่อว่า ประตูท่าทราย³⁸

ภาพ 36 บริเวณที่สันนิษฐานเคยเป็นที่ตั้งของประตูท่าทราย

³⁸ เรื่องเดียวกัน.

5) ประตูลี

ประตูลีตั้งอยู่บริเวณสี่แยกโบสถริศตจักรเขียงรายที่ 1 ประตูลีทำขึ้นเพื่อเกิดเป็นสิริมงคลแก่เมือง และพลเมือง ตามโบราณ ประเพณีมักจะปลูกต้นไม้ที่ภาษาถิ่นพายัพ เรียกว่า “ต้นลี” ไว้ใกล้กับประตูเมือง เพื่อให้เป็นสิริบ้าน สริเมือง ที่ตั้งประตูลีปัจจุบันนี้มาจากชื่อเดิมซึ่งมีใช้แนวกำแพงเดียวกันกับสมัยของพญามังราย³⁹

ภาพ 37 บริเวณที่สันนิษฐานเคยเป็นที่ตั้งของประตูลี

6) ประตูป่าแดง

ประตูป่าแดง ตั้งอยู่บริเวณสามแยกหน้าโรงเรียนสามัคคีวิทยาคม ประตูลีนี้เป็นทางออกไปสู่สันป่าแดงหรือสันกู่แดงอยู่ด้านตะวันตกเฉียงใต้ของตัวเมือง แนวกำแพงเดิมอยู่บนสันแนวนอนของหินทราย ที่เรียกว่าศิลาแลง บนสันคูหนาแน่นไปด้วยต้นไม้แดง ซึ่งเป็นไม้เนื้อแข็งและใหญ่โตมากสามารถมองเห็นป่าไม้แดงครีบทะมिन จากที่ไกลออกไป⁴⁰

ภาพ 38 บริเวณที่สันนิษฐานเคยเป็นที่ตั้งของประตูป่าแดง

³⁹ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน.

7) ประตู่ชะต้ำ

ประตู่ชะต้ำหรือประตู่ล่อ ตั้งอยู่บริเวณด้านข้างคอยทองฝั่งสนามกอล์ฟปริมกก ค่ายเม็งรายมหาราช การสร้างประตู่นี้มีไว้สำหรับหลอกล่อข้าศึกให้เข้ามาสู่กับดัก หรือพื้นที่สังหาร ข้าศึกถลามาสู่แนวหรือพื้นที่กำหนดแล้วจะไม่มีทางรอดชีวิตกลับออกไปได้ ชะต้ำ คือชื่อของ กับดักสัตว์ หรือเครื่องมือจับปลาขนาดใหญ่มีหลายรูปแบบและชนิด⁴¹

ภาพ 39 บริเวณที่สันนิษฐานเคยเป็นที่ตั้งของประตู่ชะต้ำ

8) ประตู่หวาย

ประตู่หวายตั้งอยู่บริเวณหอนาฬิกาเฉลิมพระเกียรติฯ นอกประตู่นี้เป็นป่า หวายที่หนาทึบ เนื่องจากอยู่ปากหนองคือ หนองเขียว และในตอนตั้งเสาลำด้าย (ลำเวียง=พิธีแรก สร้าง) ก็ได้ใช้หวายเป็นวัสดุแทนเชือกทั้งหมด⁴²

ภาพ 40 บริเวณที่สันนิษฐานเคยเป็นที่ตั้งของประตู่หวาย

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 68.

⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 70.

9) ประตูเชียงใหม่

ประตูเชียงใหม่ตั้งอยู่บริเวณประตูนี้สร้างใหม่สมบูรณ์แบบกว่าประตูอื่น คือ เป็นประตูโขง (ประตูที่เป็นซุ้มก่อเป็นช่องด้านบนก่ออิฐโค้งจบก้น) ระยะต่อมาการเดินทางออกไปติดต่อกับเมืองเชียงใหม่ออกประตูนี้ ชั้นหลังต่อมาเลยเรียกกันว่า ประตูเชียงใหม่ (สร้างเสร็จหลังสุด)⁴³

ภาพ 41 บริเวณที่สันนิษฐานเคยเป็นที่ตั้งของประตูเชียงใหม่

10) ประตูท่อ

ประตูท่อ ตั้งอยู่ที่ด้านหลังอนุสาวรีย์พญามังราย(ห้าแยกพ่อขุน)ซึ่งอดีตเป็นปากเหมืองทางระบายน้ำออกจากเวียงเชียงใหม่เพราะในเวียงมีแหล่งน้ำที่เป็น “สระเกษมเมือง” คือ หนองสีแจ่งและหนองเมืองหลวง ระบายน้ำแม่กกจากหนองอู่วังคำ ด้านหัวน้ำทางตะวันตกเฉียงเหนือของเวียง ชักน้ำเข้ามาเลี้ยงในเมืองเรียกว่า “เหมืองกลางเวียง” หรือ ลำเวียง แล้วระบายน้ำออกสู่อแม่ น้ำกก ที่ท่อใกล้ประตูเวียงด้านตะวันออก ลงที่ร่องปลาข้าว ซึ่งติดต่อกับแม่น้ำกกทางวังคินและแควหาวย⁴⁴

⁴³ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน.

ภาพ 42 บริเวณที่สันนิษฐานเคยเป็นที่ตั้งของประตู่หอ

11) ประตู่ผี

ประตู่ผีตั้งอยู่บริเวณทางแยกโรงแรมคอนโคเทล การสร้างประตู่ผีอันสืบเนื่องมาจากการย้ายสุสานประจำเมืองจากทิศตรงกันข้ามปัจจุบันคือ จากทิศตะวันออกเฉียงใต้ มาไว้ทิศตะวันตกเฉียง ประเดิมเป็นศพแรกที่ทำกรฌาปนกิจ ณ ที่สุสานเด่นห้าคือ ศพเจ้าบุรีภู่เกียง สาเหตุที่ต้องย้ายป่าช้าเพราะ เกณฑ์กำหนดศึกษาตาม โหรา โบราณศาสตร์ ที่ตั้งเดิมของสุสานเมืองแยกต่างหากอยู่บนสันหนองบัว เรียกสันป่าเฮ่ว หรือ ป่าเฮี้ยว การเคลื่อนศพไปประกอบการฌาปนกิจจากในเวียง จะนำขบวนศพออกทางประตู่หวายไปเข้าสันคอกช้าง และตอนกลับก็จะผ่านออกมาทางสันป่าหนาด⁴⁵

ภาพ 43 บริเวณที่สันนิษฐานเคยเป็นที่ตั้งของประตู่ผี

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน.

12) ประตุนางเลิ้ง

ประตูนางเลิ้งตั้งอยู่ที่ริมถนนสุขุมวิทไฮเวย์ประตูนี้เป็นประตูที่เจาะใหม่เนื่องจากประตูด้านนี้อยู่ใกล้ขอบหนองสีแจ่งด้านตะวันออก ซึ่งด้านนี้มีคันรางและคันตะเกียนสูงใหญ่ขึ้นเรียงรายอยู่มาก คันรางขนาดใหญ่ได้ไถ่นลงมาพาดกำแพงเวียงอยู่ ชาวบ้านได้อาศัยปีนขึ้นไปบนลำคันรางที่ลึมนี้ออกสู่ภายนอกกำแพง ตอนหลังได้ช่วยกันเจาะเป็นช่องพอออก-เข้าได้สะดวก ทางกรมการเมืองเห็นว่าทำเป็นทางออกเวียงได้ จึงเกณฑ์แรงงานชาวบ้านเจาะแต่งเป็นประตูเมือง แล้วเรียกชื่อประตูนี้ตามลักษณะคันรางที่เอนพาดอยู่ว่า นางเลิ้ง⁴⁶

ภาพ 44 บริเวณที่สันนิษฐานเคยเป็นที่ตั้งของประตุนางเลิ้ง

13) ประตูเจ้าชาย

ตั้งอยู่ที่สี่แยกหน้าโรงเรียนเทศบาล 1 ศรีเกิดซึ่งเป็นซุ้มสะพานทางทหารและเจ้านายที่เป็นญาติกับเจ้าหลวงเรียก เจ้าชาย มีคู่ม้อยู่ใกล้กับกำแพงเมือง ได้บงการให้ชาวบ้านช่วยกันเจาะแต่งกำแพงให้เป็นช่องพอให้ช้างเข้าออกได้ แรกเรียกประตูเจ้า ตอนหลังเขียนบันทึกเป็นชื่อเต็มว่า ประตูเจ้าชาย⁴⁷

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 71.

ภาพ 45 บริเวณที่สันนิษฐานเคยเป็นที่ตั้งของประตูเจ้าชาย

4.3 การคัดเลือกประเภทแหล่งมรดกวัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่มีความสำคัญ ในเขตเทศบาลนครเชียงราย

การคัดเลือกแหล่งมรดกวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและความโดดเด่นทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของเมืองเชียงราย โดยคัดเลือกจากแหล่งมรดกวัฒนธรรม ในเขตเทศบาลนครเชียงรายที่ได้ศึกษาและเก็บข้อมูลในหัวข้อที่ผ่านมาซึ่งแหล่งมรดกวัฒนธรรมเหล่านั้นมีความหลากหลาย จึงได้สร้างมาตรวัดคุณค่าเพื่อคัดเลือกแหล่งมรดกวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและความโดดเด่นทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของเมืองเชียงราย โดยประยุกต์เกณฑ์การพิจารณาคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรม ที่กำหนดโดยองค์การสากลด้านการศึกษาและการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม ร่วมกับข้อมูลด้านบริบททางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมที่ได้ศึกษาในบทที่ 2 นำมาใช้เป็นเกณฑ์ในการประเมินคุณค่ามรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของเมืองเชียงรายครั้งนี้ จำนวน 4 เกณฑ์ คือ

(1) เกณฑ์ด้านประวัติศาสตร์

มรดกวัฒนธรรมนั้นๆ มีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของบ้านเมืองตลอดจนมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชุมชนหรือเมืองเชียงราย

(2) เกณฑ์ด้านวัฒนธรรม

มรดกวัฒนธรรมนั้นๆ มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมของเมืองเชียงราย

(3) เกณฑ์ด้านสังคม

มรดกวัฒนธรรมนั้นๆ เป็นภูมิปัญญา สิ่งก่อสร้าง สถาปัตยกรรม หรือ สัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับเมืองเชียงราย

(4) เกณฑ์ด้านศิลปะและสถาปัตยกรรม

มรดกวัฒนธรรมนั้นๆ มีคุณค่าทางด้านศิลปะและสถาปัตยกรรม ตลอดจนเป็นรูปแบบที่แสดงความเป็นเอกลักษณ์ของเมืองเชียงราย

ในการวัดค่าคุณค่ามรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ได้ประยุกต์มาตรวัดแบบลิเคิร์ต (Likert Scale) เพื่อกำหนดค่าความเป็นมีคุณค่าและความโดดเด่นทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของเมืองเชียงรายในรูปแบบ Rating Scale กำหนดค่าคะแนน 5 ระดับ คือ ระดับมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด แล้ววิเคราะห์ผลแบบ (Weight Sum Analysis) มีค่าคะแนนดังนี้

- ระดับค่ามากที่สุด คิดเป็น 5 คะแนน
- ระดับค่ามาก คิดเป็น 4 คะแนน
- ระดับค่าปานกลาง คิดเป็น 3 คะแนน
- ระดับค่าน้อย คิดเป็น 2 คะแนน
- ระดับค่าน้อยที่สุด คิดเป็น 1 คะแนน

เกณฑ์ในการคัดเลือกมรดกวัฒนธรรม คิดจากค่าคะแนนรวมของมรดกวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและความโดดเด่นทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของเมืองเชียงรายในแต่ละแห่งที่มีคะแนนตั้งแต่ 16 คะแนน หรือ ร้อยละ 80 ขึ้นไป จะถูกคัดเลือกเป็นมรดกวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม

จากการศึกษาและเก็บข้อมูลมรดกทางวัฒนธรรมในเขตเทศบาลนครเชียงราย พบมรดกทางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมจำนวน 37 แห่ง ซึ่งมีความหลากหลายจึงได้คัดเลือกแหล่งมรดกวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและโดดเด่นทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของเมืองเชียงราย ดังตารางประเมินค่า ดังต่อไปนี้

ตาราง 2 การคัดเลือกมรดกวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและความโดดเด่น
ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของเมืองเชียงราย

ลำดับ	มรดกวัฒนธรรม	ก1	ก2	ก3	ก4	รวม	ผลการคัดเลือก
1	วัดพระธาตุคอกยอจอมทอง	5	3	4	3	15	เป็น
2	วัดงำเมือง	4	3	4	3	14	เป็น
3	วัดพระแก้ว	4	4	5	3	14	เป็น
4	วัดพระสิงห์	5	5	5	3	14	เป็น
5	วัดศรีบุญเรือง	4	5	4	3	13	เป็น
6	วัดกลางเวียง	4	4	3	3	14	เป็น
7	วัดมุงเมือง	3	3	4	3	13	เป็น
8	วัดมิ่งเมือง	4	3	3	4	14	เป็น
9	วัดศรีเกิด	3	3	3	3	12	เป็น
10	วัดเจ็ดยอด	3	3	3	4	13	เป็น
11	วัดเชียงยืน	3	2	3	3	11	ไม่เป็น
12	วัดเซตวัน	3	2	3	3	11	ไม่เป็น
13	เจดีย์วัดม่านประตู่ห้วย	3	2	4	2	11	ไม่เป็น
14	วัดศรีทรายมูล	3	3	3	2	11	ไม่เป็น
15	วัดพระธาตุคอกยอเขากวาย	3	3	3	2	11	ไม่เป็น
16	วัดสันป่าก่อ(ไทยใหญ่)	3	3	2	3	11	ไม่เป็น
17	วัดเชตุพน	3	3	2	2	10	ไม่เป็น
18	วัดดงหนองเป็ด	2	3	3	2	10	ไม่เป็น
19	โบสถ์คริสต์จักรที่ 1 เวียงเชียงราย	3	4	3	3	13	เป็น
20	ศาลากลาง(หลังเก่า)จังหวัดเชียงราย	3	3	3	3	12	เป็น
21	เรือนจำกลาง(หลังเก่า)จังหวัดเชียงราย	3	2	3	2	10	ไม่เป็น

ตาราง 2 การคัดเลือกมรดกวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและความโดดเด่น
ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของเมืองเชียงราย (ต่อ)

ลำดับ	มรดกวัฒนธรรม	ก1	ก2	ก3	ก4	รวม	ผลการ คัดเลือก
22	อาคารอำนวยการ โรงพยาบาล โอเวอร์บรู๊คเชียงราย	3	3	3	3	12	เป็น
23	อาคารศรีวิทยา โรงเรียนเชียงรายวิทยาคม	3	3	3	3	12	เป็น
24	ตึกอำนวยการ โรงเรียนสามัคคีวิทยาคม	3	3	3	2	11	ไม่เป็น
25	อนุสาวรีย์พ่อขุนเม็งรายมหาราช	3	3	3	2	11	ไม่เป็น
26	ประตูท่าแขก	4	2	4	2	12	เป็น
27	ประตูนางอิง	4	2	4	2	12	เป็น
28	ประตูท่าทราย	4	2	4	2	12	เป็น
29	ประตูศรี	4	2	4	2	12	เป็น
30	ประตูป่าแดง	4	2	4	2	12	เป็น
31	ประตูล่อ	4	2	4	2	12	เป็น
32	ประตูห้วย	4	2	4	2	12	เป็น
33	ประตูเชียงใหม่	4	2	4	2	12	เป็น
34	ประตูท้อ	4	2	4	2	12	เป็น
35	ประตูผี	4	2	4	2	12	เป็น
36	ประตูนางเลิ้ง	4	2	4	3	12	เป็น
37	ประตูเจ้าชาย	4	2	4	2	12	เป็น

- ก1 หมายถึง เกณฑ์ด้านประวัติศาสตร์
- ก2 หมายถึง เกณฑ์ด้านวัฒนธรรม
- ก3 หมายถึง เกณฑ์ด้านสังคม
- ก4 หมายถึง เกณฑ์ด้านศิลปะและสถาปัตยกรรม

ผลของการประเมินคุณค่ามรดกวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและความโดดเด่นทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของเมืองเชียงรายจากระดับค่าของคะแนน ตามตารางที่ 2 สามารถคัดเลือกมรดกวัฒนธรรมมรดกวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและความโดดเด่นทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของเมืองเชียงราย ในเขตเทศบาลนครเชียงราย ออกมาได้ 26 แห่งดังรายชื่อต่อไปนี้

- 1) วัดพระธาตุคอกยอจอมทอง
- 2) วัดงำเมือง
- 3) วัดพระสิงห์
- 4) วัดพระแก้ว
- 5) วัดศรีบุญเรือง
- 6) วัดมุงเมือง
- 7) วัดกลางเวียง
- 8) วัดเจ็ดยอด
- 9) วัดมิ่งเมือง
- 10) วัดศรีเกิด
- 11) ประตู่ท่านาค
- 12) ประตู่นางอิง
- 13) ประตู่ท่าทราย
- 14) ประตู่สี่
- 15) ประตู่ป่าแดง
- 16) ประตู่ล่อ หรือประตู่ชะต้ำ
- 17) ประตู่ห้วย
- 18) ประตู่เชียงใหม่
- 19) ประตู่ท่อ
- 20) ประตู่ผี
- 21) ประตู่นางเลิ้ง หรือ ประตู่ยางเลิ้ง
- 22) ประตู่เจ้าชาย

- 23) ศาลากลาง (หลังเก่า) จังหวัดเชียงราย
- 24) อาคารอำนวยการโรงพยาบาลโอเวอ์บรู๊คเชียงราย
- 25) โบสถ์คริสต์จักรที่ 1 เวียงเชียงราย
- 26) อาคารศรีวิทยา โรงเรียนเชียงรายวิทยาคม